

Redigert utskrift fra intervju med

Lars Roar Langslet

Statsråd i Kirke- og undervisningsdepartementet 14.10.1981-
1.1.1982, statsråd i Kultur- og vitenskapsdepartementet
1.1.1982-9.5.1986

Og **Jan S. Levy**, statssekretær samme steder.

Gjennomført 25. august 2004, ved Universitetet i Oslo.

Intervjuere:

Professor Even Lange

Professor Helge Pharo

Professor Jan Eivind Myhre

Transkribert av Kjersti Brathagen

Redigert av Helge Danielsen

Forum for Samtidshistories intervjuprosjekt

(pilotprosjekt 2003-2004)

Lange: Jeg er glad for at du har kommet hit for å snakke med oss, Lars Roar Langslet, og jeg vil åpne med å spørre litt om den hoveddimensjonen vi legger som ramme omkring denne samtalen. Det dreier seg om forståelsen av den endringen som fant sted i norsk politikk, fra slutten av '70-årene, gjennom '80-årene og inn i '90-årene, en endring fra det som har vært kalt en sosialdemokratisk orden til det noen kaller en nyliberal orden. Det er jo en internasjonal bevegelse, og du omtaler jo selv denne bevegelsen, eller dette skiftet, i flere sammenhenger. Du sier da at i Norge, så kom denne endringen til å bli sterk, eller: Den ble utløst av en spesielt utfordrende politikk fra det gamle regimets side. Kan du utdype denne fortolkningen av det norske i forhold til det internasjonale?

Langslet: For å si det enkelt og unyansert, så får vi heller utdype etter hvert: Det var jo etter Sosialistisk Valgforbunds sterke innmarsj i politikken at det ble en tydelig venstredreining i Arbeiderpartiet, sikkert for å fange opp igjen de mange stemmer som hadde glidd i gal retning. Litt paradoksalt var det å observere dette, en politikk ledet av mennesker som selv var utpreget moderate på Arbeiderpartiets grunn, som Bratteli, og i utdanningspolitikken, Bjartmar Gjerde. Jeg tror Gjerde mistrivdes nokså sterkt med den politikk som var vedtatt av hans parti på skoleområdet, og som hans statssekretær formodentlig førte frem med større glød og entusiasme. Men Bjartmar, stakkar, ble nærmest ødelagt av denne politikken etter hvert, så det var vel en redningsaksjon at han ble overført til å bli oljeminister. Slik observerte vi det: At det var skjedd en klar venstredreining, og det går vel igjen, allerede, i historiske oversikter.

Lange: Du opplevde altså at dette var noe som var en smertefull prosess på Arbeiderpartisiden?

Langslet: Det var et inntrykk jeg hadde fra endel. Andre gikk selvfølgelig entusiastiske og glade inn for det.

Lange: Men samtidig sier du da at dette gjorde at høyrebølgen kom i fanget på Høyre, eller at det ble en høyrebølge i gave, kunne man kanskje si, på grunn av denne utviklingen i den andre leir.

Langslet: Ja, men ikke en gave som man kunne motta passivt, vi måtte bruke en betydelig energi på å åpne hyssing og papir, for å si det sånn. Skolen, som jeg hadde spesielt på min ansvarsliste, var jo et hovedtema for oss, og vi vant stort på motstanden mot å fjerne karakterene, mot nedtoningen av klare krav, mot en sentimental skoleideologi som ville gjøre skolen til et slags ”motsamfunn” i samfunnet. Vi fikk et annet hovedtema i nye bestemmelser i konsesjonsloven, som i høy grad ble en vintersak for Høyre utover på bygdene. Jeg tror at Senterpartiet, som burde være vakt om bøndernes interesser, var så innfanget av sine agronomstudiesirkler at de ikke oppdaget farene i det. Og jeg mener å huske at vår mann i Landbrukskomiteen heller ikke helt hadde sett det. Den som så det, det var den alltid aktpågivende Kåre Willoch, som hadde en forunderlig evne til å fatte alle detaljer også på felter hvor man skulle tro at han var mindre vel bevandret, så han ble hovedmannen i å kjøre frem de anstøtelige bestemmelsene i konsesjonsloven som en stor sak. Vi merket jo utover bygdene hvordan dette slo ut, i voldsomme reaksjoner.

Lange: Hvilke bestemmelser var det særlig du mener utløste ---

Langslet: Det gjaldt blant annet overføring av eiendommer ved arv, at man måtte bo på stedet og så videre.

Levy: Det var dels de bestemmelsene som gikk direkte på landbrukseiendommer, og som begrenset arvefølgen for bruk. Altså at den som overtok bruket måtte bosette seg og drive bruket for å kunne være arveberettiget. Og dels var det begrensninger ved salg også på andre eiendommer enn rene landbrukseiendommer, altså den konsesjonsgrense-null-saken, som senere for så vidt har blitt en del av alminnelig politikk, men som nå revurderes veldig mange steder, fordi den har hatt utilsiktede virkninger. Fra '74 og utover var dette en meget stor sak, og ga, som Lars Roar pekte på, en åpning i flanken hos Senterpartiet, hvor det rant Senterpartivelgere over til Høyre.

Langslet: Det kunne være interessant om noen undersøkte hvor mange eiendomsoverførslor som skjedde på bygdene like før denne lovbestemmelsen trådte i kraft. Det var åpenbart et rush, jeg merket det i min hjembygd (Nes i Hallingdal), man måtte komme den i forkjøpet, ikke sant. Det viser at det opptok sinnene.

Lange: Og dette var noe som var særnorsk, denne bevegelsen? Også på skolepolitikken område oppfattet jeg den som særlig sterkt markert i Norge.

Langslet: Ja, min observasjon har vært at vi så til Sverige som inspirasjon i denne fasen av skolepolitikken, men disse nye pedagogiske ideene som man delvis innhøstet derfra, de ble jo ført frem i ekstreme utgaver i Norge. De hadde aldri i Sverige gått så langt i fremstøt for å fjerne karakterene, for eksempel. Det ble jo her en hovedsak. Det var ikke noe annet land som hadde gjort det. Jeg tror vi fikk høre at det var en eller annen provins i Australia, det er mulig at jeg husker litt galt, men det var noe fjernt og oversjøisk, hvor de hadde prøvd det, og med svært lite hell. Men det illustrerer vel Fader Holbergs ord om nordmenn som faller udi

ekstremiteter. Nå har jeg nevnt to saker, det var selvfølgelig en vifte av andre saker, og det var fornemmelsen hos mange, at summen av restriksjoner og inngrep var blitt for stor. Jeg tror Odvar Nordli en gang brukte omtrent såne ord. Så han så det også.

Lange: Og dermed var det altså et regimeskifte i form av en ambisjon, da Willoch dannet sin første regjering, om å snu denne bevegelsen, og foreta en grunnleggende endring på vesentlige punkter?

Langslet: Ja, det var det utvilsomt. Jeg husker at i de forberedende møtene før vi var blitt regjering, var det merkelig mange av de straks-tiltakene vi burde satse på som falt i Arne Rettedals fang. Det var restriktive regler og slikt som Willoch mente vi straks kunne sette i gang med å få avskaffet. Og Rettedal tok alt, bare noterte det med sin stoiske ro, og satte i gang. Jeg hadde selvfølgelig medie-sakene, hvor vi møtte med et nokså klart program. Astrid Gjertsen, som dere har intervjuet, hadde sine ambisjoner. De var vel ikke like klart spesifisert fra partiets side, men hun satte i gang med veldig energi.

Lange: Det var altså på mange måter slik at her kom det et konservativt regime inn for å foreta fornyelse. Og det er jo en litt paradoksal situasjon, kan man si.

Langslet: Jo, jo...

Lange: Opplevde dere den som paradoksal?

Langslet: Nei, slett ikke. Vi hadde jo som slagord for vår konservatisme at det gjaldt å reformere for å bevare.

Lange: Ja --

Levy: Ja, det var jo helt klart mer grunnleggende verdier som ble fremholdt, og at en reform var helt nødvendig for å ivareta de mer grunnleggende og overordnede verdiene. Og at den orden som var, særlig på mediefeltet, den stod jo i strid med helt grunnleggende verdier. Så det var en dypt konservativ reform.

Lange: Spørsmålet om hvor dyptgripende denne endringen ble har vært gjenstand for ulike fortolkninger. Berge Furre sier at her er det den sosialdemokratiske orden som blir omskapt. Men Francis Sejersted har jo formulert seg annerledes, i en viktig sammenheng skriver han at det her dreier seg om en videreføring og revitalisering og reparasjon av den sosialdemokratiske orden, mer enn om en omstøping av den. Det kunne være interessant å få din reaksjon på denne fortolkningen.

Langslet: Ja, jeg prøvde forgjeves å finne boken *Norsk idyll* i dag morges, for å se litt nærmere på hvordan han definerer det, for det er naturligvis en definisjonssak hva en sosialdemokratisk orden er. Jeg gjetter at han især må ha tenkt på det økonomiske system i bred forstand, ikke på saker som den vi nettopp drøftet. Legger man stor vekt på velferdsstaten som sentralelement i den gamle orden, så har det jo ikke vært noen norsk regjering etter krigen som har ønsket å avskaffe velferdsstaten, det er spørsmål om å trimme den for å kunne bevare den. Men jeg ville vel, når jeg stilles overfor ditt spørsmål, for en gangs skyld helle litt mer i retning av Berge Furre enn av min gode venn Francis. Det slår meg at da Borten-regjeringen ble dannet i sin tid, så var det intens frykt for ordet "systemskifte", det var noe den nye regjeringen for enhver pris ville fraskrive seg, for

det ble laget skrekkvisjoner av hva et systemskifte ville innebære. Og politikken ble da også god gammeldags sosialdemokratisk politikk, det var ingen som merket særlig forskjell i de økonomiske hovedlinjene under Borten-regjeringen.

Jeg tror det ble betydelig større forskjell med Willoch-regjeringen, men man kan vel kanskje si at dagens regjering har gått adskillige hakk lenger. Vi hadde ikke en liberalistisk visjon av hva vi ville frem til, og det følte vel også våre støttepartier da de gikk inn i regjeringen, at det var et rimelig godt samtalegrunnlag om både mål og midler. Men frykten for ”systemskifte” som det var i Bortens tid, den var vel i mellomtiden blitt borte. For det var blitt større skepsis overfor den utgaven av det gamle systemet som folk flest nå opplevde. Men jeg husker etter Borten, da Finn Lied overtok etter Rostoft som industriminister, at det ble sagt i Stortinget at det skjedde en tydelig høyredreining i industripolitikken, fra Borten-tiden og over til Arbeiderpartiets regjering. [latter]

Lange: Nei, for her er det vel også, som du sier, et spørsmål om hvilke utgaver av en slik orden, eller et slikt regime, man snakker om. Og det Francis Sejersted sier, er noe slikt som at det nesten ikke finnes elementer av mer grunnleggende oppgjør hos Willoch, altså at det er overhaling og på en måte istandsetting av en versjon, som man også på den andre siden hadde talsmenn for.

Langslet: Det var iallfall et grunnleggende oppgjør når det gjaldt kringkastingsmediene, hvis man tar det ene punktet. Og det var nok også visse elementer av det i Astrid Gjertsens sfære. Det skjedde liberaliseringer på kredittmarkedet og slikt, det var vel mer overhalinger som kanskje ville kommet også om Arbeiderpartiet hadde sittet videre, men Arbeiderpartiet var jo

programbundet, for eksempel, til å gå imot enhver oppmykning av kringkastingsmonopolet. Så det er klart, reformer her ville vært utsatt i alle fall i fire år til.

Lange: Men kan man da si at dette avspeiler det mer verdikonservative innhold i denne regjeringens program, i forhold til den liberalistiske aktivismen som man kunne se utenlands? Altså, det er en norsk versjon av denne regimedreiningen, som skiller seg fra den engelske og den amerikanske?

Langslet: Ja, Høyre har jo i sine beste perioder vært et meget moderat parti, liberalt men ikke liberalistisk. Og det tror jeg man må si om den epoken da jeg satt der, at det var en verdikonservativ orientering, mer eller mindre dypt tenkt, som dominerte det hele. Jeg synes nok at forholdene i dag viser at Høyre har glidd mer over i en reservasjonsløs liberalisme.

Pharo: For å komme tilbake til det du snakket om helt til å begynne med, altså følelsen av at Arbeiderpartiet beveget seg i mer radikal retning, eller i mer regulerende retning. Vi har ment lenge at Arbeiderpartiets reguleringsiver ble redusert gradvis fra slutten av '40-årene og innover på '50-tallet, fordi de så at deres utstrakte grad av regulering ikke fungerte. Og mange av disse som satt i regjeringsposisjon på '70-tallet hadde jo med seg de erfaringene fra slutten av '40-årene, så det har alltid forundret meg hvorfor de gikk i den retningen.

Langslet: Det var jo en langt mer radikal ideologisk konsepsjon bak de store reguleringslovene som ble ført frem like etter krigen, og som utløste den voldsomme motstanden hvor Lyng framstod som hovedmannen. Det var ikke noe parallelt til en slik ideologisk radikalitet i '70-årene, men det var en veldig reguleringsiver, og vi tolket det som en radikalisering. Arbeiderpartiet bekreftet det, mente vi, ved å bruke slagordet

om ”sosialistisk samfunnsomforming”. Det ble et poeng i seg selv at staten skulle spille størst mulig rolle på flest mulig felter, fikk man inntrykk av. ”Offentlig styring” måtte til over alt. Og det fører jo uvegerlig til en overbelastet stat, hvor også kvaliteten i de statlige byråkratier blir svekket. Den kvaliteten er avgjørende for resultatene, og den var svak nok fra før.

Lange: Men dette var vel en internasjonal erkjennelse, i alle fall på høyresiden, i oppgjøret både i Europa og i USA, med den gamle modellen?

Langslet: Ja.

Lange: Så i hvilken grad hentet dere ---

Langslet: Nå er vi i ’70-årene?

Lange: Ja nettopp, nå er vi i ’70-åra:

Langslet: Vi markerte oss fremdeles som et meget moderat alternativ, det var jo ikke Reagan og Mrs. Thatcher og Friedman og denslags figurer som var Høyres ledestjerner.

Levy: Nei, men nå var vel også situasjonen i Norge faktisk litt avvikende fra Europa som helhet. Vi hadde jo en økonomisk utvikling som skilte seg ganske markert fra mange andre land, vi hadde jo tilbakeslaget i ’73-’74 som var globalt, og som Norge på en måte skulle bygge bro over. Dette er beskrevet av Per Kleppe også, ganske tydelig, og han sier jo selv at man tok feil, det var jo en motkonjunkturpolitikk som bygget på en forutsetning om at det var en bølgedal. Men så var det jo i realiteten en fullstendig strukturendring i næringslivet. Men

Norge holdt jo på en helt annen politikk og tok ikke den omstillingen. Og den politikken var nok beskyttet av reguleringstenkning, så jeg tror nok at utviklingen i Norge på siste halvdel av '70-tallet avvek fra veldig mange andre land i Europa.

Langslet: Vi fikk høre da jeg var blitt statsråd hvordan Kleppes motkonjunkturpolitikk virket demoraliserende i Finansdepartementet, for der var jo alle oppdratt til å si nei til alt, og å kutte ned på alt for å holde stramme tøylar, og plutselig fikk de en beskjed som aldri hadde utgått i det departementet før; at de måtte plusse på de forslagene som de enkelte departementer hadde fremmet i sine budsjetter, for å få virkelig fart i økonomien. Det var jo uhørt, i deres ører. Du husker det?

Levy: Ja.

Langslet: Per Haga berettet jo om dette.

Myhre: Stod Høyre samlet om denne veldig moderate vendingen, som du fremstiller det som? Da kan vi holde mediesituasjonen utenfor, den skal vi komme tilbake til etterpå. Var det krefter i Høyre som var mer radikale, à la Mrs. Thatcher, eller?

Langslet: Nei, jeg har ikke erindring om at det kom slike fremstøt, og generelt så var jo samarbeidsånden meget god. Og med det avgjørende premisset at alle respekterte Kåre Willoch som den suverene leder, så det var på mange måter han som staket ut kursen. Noen brytninger om noe av dette kan ikke jeg i farten erindre. Husker du noe (til Levy)?

Levy: På den tiden arbeidet jeg dels som sekretær i Høyres Stortingsgruppe og dels som informasjonssjef i Høyres hovedorganisasjon, og jeg satt jo nært til diskusjonene i Høyre sentralt. Jeg deler fullt det Lars Roar sier her. Det var jo slik at Unge Høyre på denne tiden var mer radikalt enn Høyre. Det var særlig miljøbevegelsen som slo ut tungt inn i Unge Høyre. Og man prøvde hele tiden å trekke Høyre mer i regulerende retning på miljø. Man hadde jo store miljødiskusjoner, det var Mardøla, og det var Alta-diskusjonene og så videre. Og de ledende i Unge Høyre på denne tiden var klart mer utbyggings skeptiske enn moderpartiet. Den andre store diskusjonen vi hadde i Høyre er jo beskrevet mange steder, det er jo abortsaken, selvfølgelig. Men den gikk på en helt annen dimensjon.

Pharo: Så i den grad det var spenninger, så var det snarere på venstresiden av Høyre enn på den andre siden?

Langslet: Ja, men man regnet vel mye av Unge Høyre-opposisjonen som et rollespill. Det var jo den eneste måten folk i Unge Høyre kunne bli sett og hørt på under landsmøter, at de hadde noen saker hvor de trådte frem med brask og bram. Også der ser man realismen i de gamle ord hos adjunkten i Kiellands novelle, at ”du blir nok som en av oss andre”. Sånn er det jo gått også med dem. Eller som Bratteli engang sa om den unge Einar Førde: ”Bare vent, han kommer til å bli like ansvarlig som Jacob Lothe”.

Levy: For å supplere akkurat dette perspektivet med den liberalistiske siden: Anders Langes parti til sterk nedsettelse av skatter, avgifter og offentlige inngrep ble etablert i mai 1973, så vidt jeg husker. Og man skulle jo tro at det hadde fått en innvirkning på å dreie Høyre i liberalistisk retning. Men det partiets innflytelse ble veldig liten på den tiden. Det var jo en del diskusjoner før valget i '73, som jo ble et katastrofalt valg, også for Høyre, men det var ikke

noe tegn til at den ureflekterte liberalismen i Anders Langes parti fikk noe overslag av betydning inn mot Høyre. Det var noen fylkesledere som gikk over til Anders Langes parti, men de hadde ikke på forhånd heller noen sterk plassering.

Langslet: Ja, jeg tenkte den gang at dette partiet til Anders Lange spiller jo også en renoverende rolle, for mange av gærningene i beslektede partier gikk straks over til ham. Så ble vi kvitt endel møteplagere og –

Lange: Men hvis man da tenker videre utover: Etter den første regjeringdannelsen, så fikk dere jo utvidet regjeringen med mellompartiene, og da er mitt spørsmål om det også bidro til å dempe effekten av dette regimeskiftets grunnleggende fornyelse?

Langslet: I så fall i meget liten grad. Det var jo en fase før dette hvor de var erklærte støttepartier, og hvor vi hadde ikke så liten kontakt med deres folk. De fleste som ble statsråder kjente vi fra før, de var jo gode venner, så det ble straks et godt samarbeidsklima. Det som ble annerledes var først og fremst forholdet til Stortinget. For en mindretallsregjering, som Willochs første pulje var, den må selvfølgelig hele tiden føle seg frem, om den kan få sitt igjennom. Etter utvidelsen skulle man vel kanskje tro at det ble lettere, siden vi nå mobiliserte et flertall. Men det ble det ikke, for da ble det slik at når vi hadde tilkjempet oss kompromisser i regjeringen etter tautrekninger, så mente Stortingsgruppene til regjeringen åpenbart at det bare var et forhandlingsutspill overfor dem, så der måtte det forhandles om nye kompromisser. Så jeg tror det ble mer komplekst, på sett og vis. Kanskje ville vi etter vunnne erfaring si at vi kunne ha gått litt lenger i å utfordre Stortinget på enkelte felter i den første fasen, for på visse områder var det dårlig beredskap der, for å si det slik. Vi var muligens en tanke mer engstelige enn vi trengte å være for at motstanden i Stortinget kunne

torpedere ting. Det gjaldt nok blant annet mitt felt, som var nokså spesielt, fordi der hadde Senterpartiet en representant (Queseth Haarstad) i komiteen som helst ville gå med Arbeiderpartiet i alle saker, så jeg måtte ofte ha kontakt med Johan Jakobsen og andre venner i Senterpartiet, som overtrumpet henne til slutt.

Pharo: Kan jeg spørre om dette med forholdet til Stortingsgruppene: Gjaldt det også Høyres Stortingsgruppe eller var den uproblematisk?

Langslet: De var snillere der, i alle fall betydelig snillere enn de to andre, som dessuten hadde uerfarne, men selvbevisste gruppeledere. Men---

Levy: Det var de. Det var enkeltrepresentanter som av og til kunne skjære ut, men generelt var det en lojalitetstenkning. Høyre hadde vel følelsen av det var vår regjering, som de følte et spesielt beskyttelsesbehov og lojalitet overfor.

Langslet: Man må vel også si at de fleste markante lederemner i Stortingsgruppen nå var gått over på regjeringsnivå, så det som bredte seg, var vel mer en frustrasjon hos dem som hadde ventet å komme lenger frem i solen, de som var tilbake på Stortinget. Der satt jo mange uerfarne vararepresentanter og backbenchere, så man kan vel si at gruppen ble radikalt blekere i det øyeblikket regjeringen var dannet. Benkow, Hysing-Dahl, Syse, noen få stridende A måtte vi jo ha der, men Høyres tyngde lå i regjeringsapparatet.

Lange: Men forholdet til opposisjonen, til Arbeiderpartiet og SV, ble det forandret gjennom denne utvidelsen?

Langslet: Nei, jeg kan ikke si det. Husker du noe (til Levy)?

Levy: Ja, på en måte tror jeg det ble det, fordi Arbeiderpartiet så jo frem mot valget i 1985, de laget jo et veldig opposisjonsprogram med sterke overbud. Og de så at ved å gjøre det, så kunne de slå inn sprekker i koalisjonen. For det var forslag som de alltid normalt ville få støtte for fra Kristelig Folkeparti og Senterpartiet. Og det som skjedde frem mot valget i 1985 var jo at det dannet seg flertall i Stortinget på overbud, noe som skapte en meget vanskelig situasjon. Så da Arbeiderpartiet etter hvert begynte å få igjen kreftene og det strategiske blikket etter en meget vanskelig periode i de første årene, klarte de på den måten å utnytte potensialet for stridigheter. Et eksempel, som vi kanskje skal komme tilbake til, var jo den saken som utløste kabinettsspørsmål fra Willoch i '85, nemlig endring av Tippenøkkelen, hvor det jo var fare for en koalisjon mellom Arbeiderpartiet og deler av regjeringspartiene, som endte med at det ble stilt et kabinettsspørsmål. Og hvor Willoch var fullt beredt på å kaste kortene.

Langslet: Ja, det var vel et stykke på vei også en parallell i Statoil-spørsmålet, jeg tror især Willoch følte at det var tilsvarende koalisjoner der, og at enkelte innenfor Høyre var så involvert i Statoil og bedriftens regionale interesser at de ikke var helt lette å håndtere i forhold til hans opplegg for endring.

Lange: Men ellers, så legger jo du vekt på at regjeringens stilling i forhold til Stortinget ble styrket gjennom denne perioden, hvis jeg forstår deg riktig. Det er en vanlig oppfatning at Stortinget har fått mer makt, men du opponerer da mot den ut fra dine erfaringer.

Langslet: Ja, det bør kanskje nyanseres, men det man har sett i det siste, er flommen av Dokument 8 forslag, som ikke er skikkelig utredet, og som tres nedover hodet på regjeringen,

og stadige koalisjoner av Fremskrittspartiet, SV og Arbeiderpartiet i mange viktige spørsmål: Vi hadde jo ikke noe som det. Stortinget opptrådte mer etter de gamle mønstre, og benkeforslag ble som alltid før oversendt regjeringen uten realitetsvotering. Så de hørte man sjelden noe mer om. Om det her har skjedd en radikal endring, så kom den endringen etter vår tid. Det kan sikkert drøftes om regjeringens stilling reelt ble styrket i løpet av denne tiden. Slike refleksjoner hos meg har vel først og fremst vært uttrykk for at mange har overdrevne forestillinger om hvor mye makt Stortinget besitter. Stort sett, når det opptrer normalt, så er det en pratforsamling. Men mange representanter tror jo at det de sier på talerstolen, det er tungtveiende ord i Norgeshistorien. Det er mye mer makt i regjeringsapparatet, ikke minst i den daglige flom av saker som avgjøres der, enn det folk flest er klar over. Og den siden av det ble jo ikke svekket i vår tid.

Levy: Nei, nå er jo dette et litt teoretisk spørsmål, fordi det er klart at det som skjedde i juni '83, det måtte skje. Støttepartiene i Stortinget ønsket ikke lenger å sitte som støttepartier, og de forlangte å komme med. Så regjeringen ville ikke kunne fortsette på uendret vis under noen omstendigheter. Den gikk jo da over til å bli en flertallsregjering, og ble jo som sådan sterkere. Men som Lars Roar sier; den første delen av regjeringstiden, mindretallsregjeringen Willoch, hadde en veldig sterk og beskyttet stilling, og hadde antagelig et handlingsrom som var større enn det vi våget å tro. Det har vi snakket en del om senere. Nå gjorde vi jo ganske mye i den perioden, men antagelig kunne man gått enda litt fortere frem før motkrefter hadde begynt å samle seg og organisere seg. Men det er jo også et hypotetisk spørsmål.

Pharo: Ville dere den gang ha foretrukket å fortsette som mindretallsregjering?

Langslet: Nei, jeg ville nok ikke det. Det er mulig at Willoch og Norvik da vurderte en ren høyreregjering som en teknisk bedre løsning, men de var jo først og fremst realister, og Høyre ville slått seg selv ettertrykkelig på munnen om vi hadde avvist invittene til å omdanne regjeringen.

Lange: Ja, men da fikk man altså inn dette som du kaller ”Overutvalget”, eller...

Langslet: Ja, det har de fortsatt.

Levy: Det eksisterer fortsatt.

Langslet: Jeg snakket med Kjell Magne (Bondevik) forleden dag, og da hadde de nettopp hatt møte i det såkalte ”underutvalget”, man bruker fortsatt den terminologien.

Lange: Motsetningene i en regjering blir jo mye tydeligere når det er forskjellige partifarger, men det vil vel alltid eksistere slike motsetninger, med utgangspunkt i de rollene man spiller, som du har understreket når det gjelder Finansdepartementet.

Langslet: Ja, det hovedinntrykk som sitter igjen er at vi ble en sammensveiset vennegjeng, også i annen fase. Det kunne være harde tautrekninger om budsjettet og andre store saker, men det ble alltid funnet en løsning. Og slike tautrekninger ville vært der også om det hadde vært et Høyrekollegium. Men det var interessant å observere et markant skifte av stil hos Kåre Willoch, fra den rene Høyreregjeringen, hvor han var suveren leder og ofte kunne ha en streng maske når han ville polemisere frem sitt eget syn, og hvor umåtelig elastisk han kunne være overfor de to samarbeidspartnerne. Da ble det en annen forhandlingsstil, altså. Det var tydelig

at de så opp til Willoch som en suveren leder, og han kunne være hard og påståelig i visse situasjoner, men alltid på en elskverdig måte. Men stilsiftet var påtagelig. Så for så vidt fikk jo vi en litt mer avspent situasjon, vi alminnelige statsråder fra Høyre, da, etter at de andre kom inn.

Pharo: Willochs form kunne vel være nokså kraftfull, også i Stortingsrestauranten, mot sine egne?

Langslet: Kanskje, men i regjeringen var han fullkomment lojal mot sine egne. Det var en bitter opplevelse for ham at han måtte skifte ut endel ved overgangen, for jeg tror ikke han likte å skifte ut statsråder. Enkelte statsministere later til å ha hatt en viss morbid glede av å skifte mannskaper ganske ofte, men Willoch hadde åpenbart ikke det.

Levy: Nei, han er en myk mann når det gjelder personspørsmål.

Myhre: Jeg vil gjerne ta opp et par ting. Det ene gjaldt at Høyres alternativ til Arbeiderpartiet er et friere samfunn, hvor det da særlig er åpningstider og kringkastningsmonopolet, som vi skal komme tilbake til, og generelt spørsmålet om avbyråkratisering, om å redusere statens makt. Jeg tror kanskje at hvis noen, utlendinger eller hvem som helst, undersøkte dette, det er det vel antagelig noen som har gjort, og så på utvikling i forvaltere, byråkrati over tid, gjennom fem års borgerlig regjering, så ville de kanskje ikke se stor forskjell. Ikke for å undervurdere disse to feltene, men det er jo ikke knyttet noe særlig byråkrati til å opprettholde kringkastningsmonopolet, eller opprettholde stengningstider. Hva betydde det, at det var tungt å jobbe ikke bare for et friere Norge, men et enklere Norge?

Langslet: Å tro at man bekjemper byråkrati ved å redusere antall offentlig ansatte drastisk, det er vel omtrent som i eventyret, hvor man hugger hodet av et troll, så vokser det ut fem nye, ikke sant. Man kan få inntrykk av at det der er skjebne, og trøste seg med å lese Max Weber. Her kommer det alltid inn alle hensyn til fagbevegelser, til lokale pressgrupper, til menneskelige situasjoner og så videre. Så det ville jo være, uansett regjering, en livsfarlig aksjon å gå til plutselig avskjedigelse av 20 000 offentlige ansatte, for eksempel, for å få redusert byråkratiet. Men det som veier mest i praksis, er å forenkle regelverk og påskynde prosesser, sette klare bud om at den og den type saker skal være ferdigbehandlet innen så og så lang tid, og så videre. Ta vekk unødvendige utvekster på gamle regelverk. Der fikk jo Astrid Gjertsen en særlig viktig jobb, da, og utførte den med bravur. Også Rettedal bidro vesentlig til det, samtidig som han pleiet et utmerket forhold til LO.

Myhre: Så dette som nå har versert i alle partier, for så vidt, om trimming og effektivisering av offentlig sektor, jeg hadde kanskje inntrykk av at det ikke var så mye på programmet for 25 år siden. Var det det?

Langslet: Hva sier du, Jan (til Levy)?

Levy: Jo, innenfor kommunaldepartementet ble det gjort ganske mye, i forhold til byggesaker og håndtering overfor næringslivet. Men parallelt med dette så er det jo en utvikling, og det har jo pågått lenge, i form av å lovgi for å sikre behandlingen på en bestemt måte, sikre miljøhensyn, sikre arbeidstid, vern om arbeidsmiljø, den utviklingen har gått parallelt. Så man har jo utvidet reguleringsområdet, samtidig som det var et ønske om å gjøre det enklere. Og den utvidelsen er jo noe vi ser, ikke bare i den offentlige sektor, vi ser det også i privat sektor, i private byråkratier, se på hva som kreves av dokumentasjon i forbindelse med alle tiltak. Det

er en utvikling som har gått i hele den vestlige verden, parallelt med at man ønsker å gjøre det enklere.

Men det som kanskje kjennetegnet mange av tiltakene fra Høyre, var å unngå vilkårlighet, å sette begrensninger på hvor lang tid det offentlige skulle bruke, unngå at offentlig forvaltning kunne "herse" med borgerne. Lovgivning som åpner for veldig store fullmakter til å utøve skjønn, for eksempel, vilkårlighet i forhold til enkeltmennesker, altså at man treffer beslutninger som ikke er begrunnet i en eller annen saklighetsnorm, den type diskusjon har vært veldig mye fremme, og var også fremme den gangen. Og det er jo ikke tvil om at muligheten for å treffe ubegrunnede avgjørelser var mye større i byråkratiet tidligere, altså avgjørelser som bygget på en eller annen uransakelig begrunnelse.

Myhre: Samtidig så er det jo slik at det er et paradoks i at beskyttelse av individet også mot staten krever beskyttere.

Levy: Vi hadde jo fremveksten av Datatilsynet som var sterkt støttet av Høyre.

Myhre: Mitt siste spørsmål i denne runden er beslektet med noe vår kollega Anne Lise Seip har sagt om 70-årene, og da nettopp om Arbeiderpartiets nyvunne styringsvilje. Som du var inne på i stad, at når det gjaldt velferdsstaten, så ble de frivillige organisasjonene som hadde vært et viktig supplement til velferdsstaten, de ble satt på gangen, bevisst skjøvet til side. Var det noe av den provokasjonen som vi snakket om innledningsvis her, som Høyre opplevde på '70-tallet, og ønsket man da å beholde organisasjonene i varmen, eventuelt ta dem inn?

Langslet: Jeg tror det må ha vært et element, men det var ikke så fremtredende at jeg kan gi det noen egen profil nå. Jeg tror det mer var omsorgen for individer og hva de kunne oppleve av vilkårlighet.

Levy: Jeg kunne tenke meg å supplere det med privatskoledimensjonen, som på 70-tallet ble en veldig viktig sak for Høyre, og ikke minst for Kristelig Folkeparti. Jeg tror det elementet du peker på der er en viktig forklaring på hvorfor Kristelig Folkeparti fant det riktig å alliere seg også med Høyre igjen. Tross alt hadde vi hatt den meget vanskelige situasjonen mot Kristelig Folkeparti i forbindelse med abortsaken, men de så da, som de vel i ikke liten grad ser nå, at deres fremste alliansepartner i beskyttelse av det sivile samfunn, frivillige organisasjoner, private skoler, de ulike organisasjonsmessige privatuttrykk, at den viktigste partner der er Høyre.

Bånd 1, s. 2.

Myhre: Ja, jeg tenkte jeg skulle snakke litt om opphevelsen av mediemonopolet spesielt. I følge dokumentasjonsmappa var argumentet for opphevelse av mediemonopolet før, og til dels mens det skjedde, frihet og mangfold, som er ord som gjentas mange ganger, som mantra. Men etter hvert, litt i etterhånd, synes jeg å se at når du skal forklare hvorfor det var nødvendig, så er det mer teknologiske ting, altså medieteknologien, internasjonaliseringen, som nødvendiggjorde en slik åpning av mediene. Jeg skal avholde meg fra å tolke det, i alle fall i første omgang.

Langslet: Det ene utelukker jo ikke det annet perspektiv. Og jeg vil fastholde, jeg tror også jeg sa det den gang, at vi var kommet i bakleksa allerede, i forhold til de fleste vestlige land,

og at medieliberaliseringen opplagt var en reform som måtte skje. Men det var en reform i ytringsfrihetens perspektiv, selvfølgelig. Det var jo ikke noe annet felt der ytringsfriheten utfolder seg hvor man ville tålt en monopolisering eller anbefalt monopol som den ideale ordning. I kringkastningsverdenen hadde denne anomalien vært akseptert, fordi det teknisk ikke var muligheter for noe annet. Men nå var de tekniske mulighetene blitt radikalt åpne, og da måtte en reform komme, men ut fra motivet ytringsfrihet.

Myhre: Betyr dette, hvis vi ser på teknologien først, at du, kontrafaktisk tenkt, tror at Arbeiderpartiet hadde måttet gå den samme veien?

Langslet: Ja, det tror jeg, men det ville tatt mye lengre tid, fordi de hang fast i den gamle monopolordningen som ideologisk premiss, og som før sagt: De hadde programfestet at det ikke skulle åpnes for det de kalte privat kringkasting i de fire årene hvor vi satt der. Så det er i alle fall opplagt at det ville ikke skjedd noe de fire årene, og sannsynligvis ville det skjedd lite etter det og. De hadde jo Mediekommisjonen, som Førde nedsatte med Halvard Bakke som formann. Sånn i første stadium tror jeg ikke de la opp til noen radikal nyordning i det hele tatt. Men da vi allerede hadde fått gjennomført svært meget som de bare diskuterte, vi kjørte jo dem på sidelinjen nærmest, så kom de etter med å foreslå det samme som vi allerede hadde gjennomført. Langt på vei, da.

Levy: Ja, den teknologiske utvikling ville jo helt klart ha presset frem endringer. De ville kommet, men når er det jo umulig å si. Men det som ville ha skjedd, var jo at det ville kommet helt ustyrt. Det ville være en demning som brast. Det man kunne oppnå ved å ha en politikk på området, var å få en utvikling i en retning, og så kan man jo diskutere hvor godt man klarte å gjøre det. Husk på TV2, altså en alternativ TV-kanal, som var en av de tidlige

sakene vi flagget, den ble jo ikke realisert før tidlig på 90-tallet. Og da var jo veldig mye skjedd i mellomtiden. Hadde det blitt realisert fem år tidligere, så kunne man også der fått en mer styrt utvikling. Mange premisser ble jo lagt i markedet i tiden før TV2 ble etablert som et politisk tiltak, så...

Langslet: Ja, der er vi helt enige. Dette siste, jeg synes TV2 illustrerer det, for det hadde vi ikke greid å få i havn. Det var jo uenighet i regjeringen, særlig om reklame. Vi hadde intensive møter på slutten av vår regjeringstid, hvor Svein Sundsbø satt fra Senterpartiet og Kjell Magne fra Kristelig Folkeparti, og vi var i ferd med å nærme oss en enighet, men den måtte manøvreres igjennom i deres to partier. Men så var det jo over og ut, og så kom Halvard Bakke, som underlig nok mente omtrent det samme om TV2 som vi hadde ment, at det måtte bli en uavhengig kanal, med hovedsete utenfor Oslo. Men han ble utmanøvrert av noen Ap-journalister som fikk Gro Harlem Brundtland til å ta parti i saken, enda hun aldri hadde interessert seg for sånne sider av politikken. Jeg hørte, det var under en reise i India, at noen Arbeiderpartijournalister fra NRK og Arbeiderbladet hadde vært på henne, og fått henne overbevist om at det var lett å få Stortinget med på et forslag om at TV2 skulle etableres under NRK. Og det gikk hun da ut med, men det kunne enhver ha fortalt henne, at det var omtrent umulig å få vedtatt. Så da det forslaget kom, som Halvard Bakke måtte bite i seg, selv om han hadde ønsket en annen modell, så ble det jo nedstemt i Stortinget, og så ble det en lang utsettelse på saken, og i mellomtiden var det, som Jan sier, en ganske ustyrt utvikling. Så da TV2 omsider kom, så ble det en mye mer kommersiell og sentralisert kanal, uten forsøk på å få en programproduksjon i gang etter et desentralisert mønster, som Bore-komiteen (TV2-Utvalget, som leverte NOU 1985:11, red.anm.) hadde lagt vekt på.

Myhre: Da har du for så vidt allerede spilt opp til mitt andre spørsmål, som sprang ut av det jeg synes å ha sett i dine kommentarer om dette. Nemlig om frihet og mangfold, om det rett og slett ikke ble den type mangfold som kanskje lå i tanken bak denne friheten som var skapt.

Langslet: Vi var realister nok til å innse at det ikke var politikere og politiske modeller som skulle bestemme innholdet i det nye som utviklet seg i radio og TV, likeså litt som vi gjennom pressestøtten skal bestemme innholdet i avisene. Men, jeg vil si som alminnelig seer og lytter, at jeg sitter slett ikke og applauderer vilt over å se hvordan mediene har utviklet seg i senere tid, men det har jeg oppfattet som langt på vei en internasjonal skjebne. At det er blitt mer vulgært også i Norge, det var vel hva man måtte regne med. Men jeg spør meg ofte om det virkelig *må* gli stadig lenger nedover rutsjebanen. Nordmenn er jo ikke dummere enn for eksempel svensker og dansker, utdannelsesnivået har steget – men nivået i journalistikken er synkende. Jeg leser en del gode danske og svenske aviser, især holder jeg Weekendavisen fra København, og det er en lise når den kommer, alltid med en lang rekke artikler på høyt nivå, mens de norske avisene blir verre og verre. For bare å ta det, men det gjelder utvilsomt en god del av kringkastingsmediene også, især fjernsynet, med det endeløse kjendisieriet, debatter på tomgang, tabloidiseringen av stoffet. Heldigvis har vi fortsatt kulturkanalen P2 som et pustehull, iallfall inntil videre.

Myhre: P2 er jo innenfor det som var monopolet, men sa du at det måtte man forutse, tenkte man at friheten er viktigst, det er en pris å betale, men den betaler vi for friheten?

Langslet: Jeg tror jeg var litt mer idealistisk den gangen enn jeg er nå. Jeg håpet på litt andre retninger i utviklingen av medieinnholdet, det gjorde jeg nok. Men vi angrer slett ikke at vi opphevet monopolet og satset på friheten – det måtte ganske enkelt gjøres. Og det kan tenkes

at jeg ikke er årvåken nok til å se andre og mer positive trekk. Nå må jeg innrømme at jeg følger veldig dårlig med i det som fortsatt er av nærradioer, har du noe peiling på det (til Levy)?

Levy: Nei, jeg følger ikke mye med. Det er jo mye nærradioer, og så har du jo fått disse overbygningene, som jo selvfølgelig også er et brudd med kringkastingsmonopolet. Denne aktiviteten spiller mange steder en rolle som lokalradioer. Men ellers er det jo et trekk ved medieutviklingen at NRK muligens ville ha utviklet seg annerledes dersom det ikke var blitt en konkurranse. Særlig NRKs fjernsyn har jo forandret seg veldig, og er vel blitt mer kommersielle enn mange hadde ventet. Man ventet jo for så vidt at en kommersiell kanal ville måtte rette seg inn mot markedet noe sterkere, men det var vel kanskje mer overraskende at NRK la seg så tett opp til: I programmering og i hele uttrykksmåten, så har de jo tatt i bruk de kommersielle fjernsynssenderens språk og virkemidler i jingles og disse snuttene som kommer, inkludert da sponning, som man jo ikke forutså på noen måte den gangen.

Pharo: Mer enn i tilsvarende i andre land?

Levy: Det vet jeg ikke.

Langslet: Vi la stor vekt på britisk fjernsyn som modell for finansiering, hvor de jo hadde lisensfinansiering og reklamefrihet i BBC, og så hadde de reklamefinansiering av alternative kanaler, med andre ord: Konkurransen skulle være en konkurranse om kvalitet for å fange flest mulig seere og lyttere, og ikke en konkurranse om de samme finansieringsmidlene, på det samme markedet. Det var i teorien, syntes jeg, en ypperlig modell, og grunnen til at vi fastholdt at NRK skulle beholde hele lisensens, men være reklamefri, men det likte de jo ikke

i NRK, de ville gjerne ha alt, ikke sant, både lisens og reklame. Jeg har ofte tenkt slik mang en gang siden også, at hvis NRK lykkes i å få et gjennombrudd for ubegrenset reklamefinansiering av NRK, og blir like kommersielle som andre kanaler, så ville jo den situasjonen raskt oppstå hvor folk spør hva begrunnelsen er for å gi NRK hele lisensen. Da blir de nødt til å dele den med andre, og dermed sager de av den grenen de sitter på.

Myhre: Men er det ikke slik at NRK tenker at hvis ikke vi har seere nok, så kan vi ikke begrunne at vi får så stor grunnbevilgning?

Langslet: I så fall synes jeg de resonnerer feilaktig. For det er jo ikke noe offentlig organ som har satt opp rating som den viktigste målestokken for deres rett til hele lisensen, tvert i mot har staten betont NRKs forpliktelser også når det gjelder smale programmer, som motytelse for lisensen. Jeg er enig i det som flere nå hevder i diskusjonen, at kulturens skjebne i NRK-systemet har vært bedrøvelig i de senere år.

Levy: Ja, kultur og programmer av mer informativ art. Med noen få unntak så blir jo alle disse lagt til tidspunkter hvor folk flest ikke kan se på TV.

Langslet: Jo da, men det er jo også fullstendig slutt på teaterproduksjoner i vanlig forstand, det er bare såpeoperaer og underholdning og denslags møl.

Lange: Ja, der er det vel en avstand fra det som var formålet: at det skulle bli en berikende, og ikke en forflatende reform. Men var det ikke noe av argumentasjonen mot reklamefinansiering, at dette ville føre til en sånn utvikling, mot populistisk programpolitikk?

Langslet: Jo, det var sikkert noe av argumentasjonen. Hele reklamespørsmålet får vi kanskje lov å utdype litt i bredden, men her var det nøkternt sett snakk om ulike finansieringsformer for ulike tv-kanaler, og jeg har alltid ment at det i utgangspunktet var meget klokt å følge den engelske modellen. Men, til utviklingen i det såkalte mangfoldet i mediasituasjonen: Selv om vi med stort fremsyn hadde sett hvordan dette ville gå etter tyve år, så tror jeg ikke at vi ville ha sagt at da får det heller være med hele monopolavskaffelsen. Norge kunne jo ikke sitte igjen som en særling i verden, med et kringkastingsmonopol uten paralleller i andre land. Like etter vår regjeringstid så skjedde jo medieliberaliseringen også i Øst-Europa, ikke sant, men i denne fasen var det diktaturstatene i Øst-Europa som var det eneste solide forbildet for statsmonopol på dette felt, og det var jo ikke de forbildene vi helst ville bli identifisert med.

Lange: Oppfattet dere holdningen i Arbeiderpartiet, som altså hadde vedtatt denne fireårige monopolforlengelsen, som helt entydig, eller var det krefter i DNA som dere kunne samspille med i denne sammenheng?

Langslet: Det var jo noen røster i ørkenen. Den første, som jeg hadde stor sans for, var Gidske Anderson, hun var jo ikke så sentral i Arbeiderpartiet, men hørte hjemme der, og hun skrev sin bok, som varslet om at dette måtte skje. Jeg hadde atskillig kontakt med henne, og enkelte andre var det vel også, og det myknet jo opp underveis. Nokså tidlig i min statsrådstitid fikk jeg Fritt Ords honnørpris for mine mediereformer, og prisen ble overrakt meg med en vakker tale av Jens Chr. Hauge, den gamle Ap-kjempen, sikkert til bestyrtelse for mange monopoltroende i hans eget parti. Reiulf Steen hadde, i alle fall i samtaler på kammerset, betydelig sans for det vi tenkte. Men opposisjonen utad var jo enorm, og meget bitter i sine uttrykk. Jeg husker at jeg ble beskyldt for å drive voldtekt på medieuskyldige nordmenn, denslags uttrykk paraderte i pressen. Det er rart å tenke på nå, for det gikk jo ikke lang tid

etterpå, så husker jeg Gro Harlem Brundtland sa i et foredrag at det var Arbeiderpartiet som hadde drevet frem disse reformene. Hennes hukommelse var ikke så sprek på felter som hun selv ikke hadde beskjeftiget seg med. Vi trosset den kompakte motstanden på en snedig kombinasjon av forsøksvirksomhet og parallelle utredninger, slik at det utrolig raskt ble etablert en ny mediesituasjon som ikke lot seg reversere. Men det gjelder vel generelt det meste vi drev igjennom av reformer i Willoch-regjeringen. Selv om det var frenetisk motstand og ganske sterkt språk i opposisjonen, så var det så å si ingen av disse reformene som ble reversert da vår periode var ute.

Levy: Nei, men det ble jo gjort forsøk med reversering av åpningstider. Gjennomføringen av programmet på mediesiden skjedde jo lenge etter regjeringsskiftet. Hvor sterk motstand var det i Arbeiderpartiet? Jeg synes jo det symbolet fra Arbeiderpartiregjeringen, kort tid før regjeringsskiftet, da de avslo en konsesjon for å drive nærradio i en speiderleir, det viste jo bare hvor prinsippforstokket man var.

Langslet: Førde var statsråd da jeg kom til et svært mediepolitisk evenement i valgkampen i 1981, hos Aril Edvarsen i Sarons dal. Aril var jo uhyre opptatt av at vi ville innføre frihet i eteren. Da hadde Førde med seg en stor nyhet, som han sørget for at alle journalister ble informert om, så han kunne få oppslaget i mediene neste dag: Det var at da hadde de tillatt at det skulle overføres radiosignaler fra ett hus til annet i en speiderleir. Så det var dagens sensasjon fra hans side. Aril Edvarsen spurte meg i debatten om hvor lang tid det ville gå før man ville merke den nye mediepolitikken som jeg hadde gått inn for, og da sa jeg at i alle fall etter ett år skal man merke stor forskjell. Han fortalte meg siden at da trodde han at jeg hadde tatt munnen altfor full, men saken var jo at ble utnevnt i oktober og delte ut de første konsesjonene til forsøk i desember, så allerede i løpet av to måneder skjedde det avgjørende

oppbruddet fra monopolet. Jeg har ikke opplevd noen prosess i det offentlige som har gått så fort, og som samtidig var så grundig kontrollert.

Lange: Så da var det altså mange medspillere som var innstilt på å gjennomføre dette raskt?

Langslet: Da vi kom til i departementet, hadde mange forlenget oppfanget hva vi ville, derfor var det allerede en kø av søkere som godt kunne tenke seg å sette i gang sendinger. Og det var en broget bukett av interesserte som stod og ventet. Men vi hadde en programformulering om at vi skulle foreslå lovendringer for å oppmyke monopolet. Lovveien var uttrykkelig utpekt, kanskje det var i selve regjeringserklæring?

Levy: Ja, det var det.

Langslet: Det vi fort oppdaget, det var at hvis man skulle ha fulgt den veien, å endre loven før noe nytt ble satt i gang, så kunne dette ta både vinter og vår, og neste sommer med og det hele år, og så videre, gjerne mange år. Så vi la om, meget raskt, til å utnytte så langt som mulig den dispensasjonsbestemmelsen som stod i den gamle Kringkastingsloven, og som nok ingen hadde tenkt brukt i en så radikal omstillingssituasjon som vår. Så ble det en lang utveksling med Justisdepartementets lovavdeling om hvor langt vi kunne gå, og det var en selsom korrespondanse. Vi kunne jo ikke godt trasse oss frem på tvers av lovkyndigheten, men man må vel si at vi strakte oss lengre enn de helst ville, derover i Justisdepartementet.

Levy: En liten byråkratisk detalj, det var av den forrige statsråd etablert et eget mediekontor i departementet, som jeg tror kom i gang første oktober. Regjeringsskiftet skjedde jo et lite stykke ute i oktober, 14.oktober. Det var et eget mediekontor som ble ledet av en ung byråsjef,

en meget dyktig jurist, og det kontoret var nesten uten oppgaver. Kontoret tok disse sakene og drev dem, og kom med juridiske betenkninger omkring rekkevidden av denne paragrafen, og regjeringen fikk klar støtte i en betenkning fra embetsverket for vår fortolkning av loven. Det kontoret fikk en del å gjøre.

Langslet: Ja, det trådte frem en gruppe av unge og meget arbeidsomme departementsfolk som simpelthen syntes det var veldig spennende at det plutselig skjedde noe, for en gang skyld. Så de ville gjerne jobbe natt og dag, de, og det gjorde de. Det ble en fabelaktig entusiasme når de merket en slags fornyelse som feiet inn, også i departementet. Den entusiasmen smittet tilbake på oss, og vi fikk et utrolig godt samspill.

Levy: Den som kom i litt vanskeligheter der var ekspedisjonssjefen for Kulturavdelingen, Johs. Aanderaa, som hadde fått dette nye kontoret hos seg, og ikke helt hadde fått noe tak på det. Og så oppstod det plutselig en direkte kommunikasjon mellom kontoret og statsråden, saken gikk jo likevel formelt gjennom ham, men han hadde jo da regelmessige tilrådinge, som gikk mot kontorets. Etter hvert skjønnte han jo at statsråden fulgte tilrådingene fra kontoret, så til slutt skrev han bare ”sett” på dokumentene som gikk opp. [latter]

Langslet: Ja, vi må vel kunne skryte såpass i ettertid av at vi brukte et nokså unikt mønster for å presse dette frem. Vi satte i gang med disse forsøkene over større bredde enn vi vel opprinnelig hadde trodd vi kunne tillate oss, og det vakte jo en enorm oppmerksomhet og engasjerte en masse mennesker. Men parallelt med dette, så satte vi ned utredningsgrupper som fikk stramme tidsfrister om forskjellige sider av saken, og de skulle da drive sin tenkning parallelt med at de så disse forsøkene utfolde seg, og fikk erfaring derfra. Det vanlige norske mønsteret er jo at man først lager en bredt sammensatt utredningskomité, så bruker den flere

år på sitt, så skal dette ut på høring i så og så lange tider, og så skal departementet omsider trekke sine slutninger i en melding. Så går den til Stortinget og blir liggende der, så kommer det regjeringsskifte, så er det ny regjering som ikke er interessert i dette, og så videre. Vel, slike prosesser tar jo normalt flere år. Men vi fikk satt i gang noe etter to måneder, og det var ikke til å stoppe igjen, og disse virksomhetene involverte jo også dyktige, entusiastiske folk som kom fra forskjellige politiske fløyer, og som virket tilbake på sine partier, sånn at de torde heller ikke opponere i den grad de kanskje opprinnelig hadde tenkt, fordi de oppdaget at mange av deres begavede egne var solid for dette her. Så det ble satt inn en dynamikk med et nokså egenartet mønster. Og den virket, og den slo ut i stadig videre kretser. Vi hadde mange brohoder også i de partiene der motstanden var størst. Og vi fikk en velskodd forsvarer i SV-mannen Hans Fr. Dahl, som skrev vektige kommentarer i Dagbladet.

Levy: Så ble vi jo direkte hjulpet av teknologisk utvikling, ved at satellittdistribuert fjernsyn dukket opp omtrent på samme tid. Og fjernsyn slår jo enda sterkere enn lokalradio, så i og med at vi også fant grunnlag for å tillate distribusjon i kabelnett av satellittformidlet fjernsyn fra utlandet skjedde jo noe på det området. Men det var jo ikke, det får vi vel innrømme, planlagt fra vår side at det ville komme.

Pharo: Astrid Gjertsen var jo veldig opptatt av Tjenestemannslaget som en propp i systemet i forhold til, nær sagt, en hver form for endring. Og Einar Førde var vel også inne på det samme, at han oppfattet tjenestemannslaget som et problem. Opplevde dere det på samme måten?

Langslet: De kom vel ikke inn på den måten, sånn som jeg nå erindrer, i forhold til det vi gjorde her, men det er klart at NRK-ledelsen mislikte dette, og gjorde hva de kunne for å legge bjelker i veien. Og Televerket, som det den gang het, de var i grunnen enda sterkere

imot, og det var jo nærmest en stat i staten, det. Jeg husker da vi kom så langt frem at president Mitterrand kom på statsbesøk, da hadde han gitt et vink om at han meget gjerne så at norsk mottak av TV5-sendingene ble offisielt åpnet mens han var her. Og det var ikke lang tid igjen å gjøre det på, men vi ga beskjed om at den norske regjering ønsket at dette skulle gjøres, og at president Mitterrand skulle åpne sendingene. Det syntes ikke Televerket var noen god idé. Så de gjorde jo hva de kunne for å forhindre dette, og våre folk jobbet også da natt og dag, men de fikk gjennomslag, for tross alt, regjeringen skal jo ha litt å si den også. Så de kunne jo ikke sette seg helt på bakbena i Televerket, og TV5-sendingene ble åpnet ute på Sjøfartsmuseet hvor Mitterrand og jeg holdt hver vår tale.

Lange: Men det var altså motkreftene først og fremst i NRK-systemet som dere opp ---

Langslet: Ja, sånn opplevde jeg det, jeg tror aldri jeg møtte Tjenestemannslaget som en selvstendig partner her, men hvordan skulle de kunne agere i forhold til det? Vi kunne jo også hatt en annen og enda verre motkraft, nemlig Finansdepartementet, men dette var jo et felt som ikke kostet noen ting for Finansdepartementet, så de kunne ikke gjøre noe for å forhindre at det skjedde noe her.

Lange: Men denne motstanden, som altså brøt fort sammen i andre partier, det tyder vel på at man ikke egentlig hadde hatt noen konsolidert posisjon på dette området, at det var som du sier: Dårlig forberedt fra den andre siden, at man ikke egentlig hadde tatt spørsmålet alvorlig?

Langslet: Nei, vår store fordel var nok at vi hadde en utarbeidet medie- og kringkastingspolitikk. Det hadde en litt sær begynnelse, for de hadde en kulturpolitisk komité i Høyre hvor Georg Apenes var formann, og de konkluderte på dette punkt, uten noen særlig

solid begrunnelse, med at kringkastingsmonopolet skulle fortsette. Det vakte såpass mye reaksjon at jeg foreslo at Høyre skulle sette ned en gruppe som utredet mediepolitikken, og det ble gjort med betydelig grundighet, og med studier også i naboland.

Den innstillingen satte preg på slutten av Stortingssesjonen. Man visste jo da at dette var det programmet som en regjering Willoch ville legge til grunn. I begynnelsen var, tror jeg, Willoch og Benkow nokså lunkne til forslaget om å oppheve monopolet, jeg tror de var under påvirkning av Halfdan Hegtun, som forsvarte NRKs tradisjonelle syn på monopolets fortrefelighet og farene ved alle nyordninger. Men de skjønnte jo fort at dette var en vintersak, og hadde gode argumenter for seg. De andre partiene hadde ikke noen kringkastingspolitikk. Kristelig Folkeparti hadde tent på ideen om uavhengige nærradioer, for da kunne de kristelige bevegelsene komme frem, det hadde de sett i Sverige, så de gikk jo inn for oppmykning, men var allergiske mot reklame. Senterpartiet var nok langt mer monopoltrofaste, monopoler spiller jo en viktig rolle i deres nærmiljø. Arbeiderpartiet hadde sin gamle politikk, ”privat” kringkasting skulle fortsatt være forbudt. Gidske Anderson tror jeg ikke hadde hatt noe gjennomslag i sitt eget parti.

Myhre: Du beklaget deg en smule over NRKs svikt i forhold til opplysning, sånn som utviklingen er blitt. Jeg lurte på om det i oppløsningen av mediemonopolet og mangfoldet i eter og andre steder, om det var en visjon av en mer opplyst offentlighet, med flere stemmer fra mange kanter?

Langslet: Ja, jeg tror du kan finne formuleringer av denne art også i taler som jeg holdt den gang. Ytringsfrihetskommisjonen har jo fremstilt dette med enda større klarhet. Jeg vil fortsatt si at jeg synes det har vært et merkbart pluss for ytringsfriheten at man har fått denne

mangekanalsituasjonen, både i radio og tv. Det vi kan legge til om forfallet i kvalitet og så videre, det gjelder jo andre medier også, og kanskje avspeiler mine reaksjoner bare at jeg er blitt en sur, gammel person. Jeg vet ikke, men jeg må jo tro mine egne øyne når jeg ser dagens aviser, og ser dagens tv-programmer, og som sagt, applaus frister det meg sjelden til.

Levy: Jeg har lyst til å supplere litt det med mangfold. Selv om NRK og de andre kanalene er blitt forholdsvis like: Vi hadde nok en forestilling om at NRK skulle rendyrke og videreutvikle sin sterke side som allmennkringkaster, som den som hadde ansvaret, på mange måter, for å opplyse og danne befolkningen. Det var kanskje litt naivt, men det kan være at vi ikke så klart nok at de også ville bli påvirket så sterkt. Men en ting som helt klart har sikret mangfold er jo at dette er kanaler som blir videt ut geografisk, ved at man har fått produksjonsmiljøer i mange deler av landet hvor man ikke hadde produksjonsmiljøer. Det var også bevisst da vi etablerte P2 i NRK, at den fikk sin redaksjon plassert i Trondheim. Tilsvarende, så var det jo også vi som tok initiativ til at TV2, når det skulle komme, skulle ligge i Bergen, det hadde vi til og med en pressekonferanse på i Bergen, så vidt jeg husker. Så det var en tenkning for å trekke inn flere, altså at det ikke bare er dere professorer på Blindern som skal spørres, men det er også professorer ved universitetet i Bergen, ved NTNU, og så videre, og tilsvarende kultur mangfold skulle også kunne formidles bredere. Det tror jeg faktisk har skjedd, hvis du sammenligner kretsen som er med i media, så er den blitt utvidet ganske markert på grunn av den geografiske spredning. Bare som et lite tilleggsmoment.

Langslet: Dette med plassering av P2 i Trondheim, det var jo en litt vrien sak i Høyres gruppe. Det store flertall fulgte meg, som gikk inn for plassering der, mens det var en opposisjon som hadde formidabel sammensetning, det var Kåre Willoch og Svenn Stray, og Jo Benkow var vel der også. Jeg tror igjen at Halfdan Hegtun betydde en del som inspirasjonskilde. Men

Willoch: Det er greit nok at en gruppeleder kan være uenig i gruppeflertallets konklusjon, det var jo tross alt ikke verdens største sak, men han engasjerte seg uhyre sterkt også på talerstolen, og det var til nokså stor forargelse i resten av gruppen. Nå var jo dette i opposisjonstiden, og da den dag kom da han spurte meg om å bli Kulturminister, så sa jeg også at jeg måtte ha mulighet for å foreslå P2 i Trondheim, og det likte han ikke å høre, men han kom ikke med noen vesentlig innvending. Det var jo også fra min side tenkt ut fra strategiske hensyn til mellompartiene, for de var nok atskillig mer entusiastiske for desentraliseringsaspektet i dette. Og det var meget viktig for oss å få støtte fra Kristelig Folkeparti og Senterpartiet til de andre delene av vår mediepolitikk, så jeg så dette som et tillitskapende tiltak, også. Jeg tror jeg lyktes med det. Men det er jo ikke gått sånn at P2s hovedredaksjon nå fortsatt befinner seg i Trondheim. Alt er forandret, naturligvis, men i den situasjonen som var da, var dette et middel også til å skape konsensus på borgerlig side om en ny kringkastingspolitikk.

Myhre: Det som mange, også dere for så vidt, har kalt en kommersialisering, særlig da av etermediene, noen ville kanskje si trivialisering også: Noen synes å ha sett en litt spesiell konsekvens av dette for politikk, nemlig at hva man kan kalle akademikere, eller utdanningsgrupper, eller intellektuelle konvergerer mye mer på tvers av politikk enn de ville gjort for 20-30 år siden. At folk på høyre- og venstresiden finner hverandre mer, ikke bare i antitrivialisering, er det noe du ser, eller er du uenig i det?

Levy: Kan du spesifisere litt mer hva du tenker på?

Myhre: Dels så ser du det i pressen, at Klassekampen kan være enig med Aftenposten, dels så ser du det, og det kan jo ha noe med aldersfaktoren å gjøre, for eksempel i Nytt Norsk

Tidsskrift, altså Rune Slagstad og Francis Sejersted og den typen personer, på mange felter. I den daglige partipolitikk vil det kanskje være vanskelig eller umulig, men i den delen av offentligheten som ikke er så knyttet til partipolitikken synes jeg å se det.

Levy: Dagspresseutviklingen er jo nøkkelen her, den har jo vært enorm. Tilbake til den tiden hvor man hadde partiorganer, vi kjenner jo godt hvordan strukturen var innenfor partiene i forhold til avisene den gangen, hele det er jo brutt. Det finnes jo ikke noen slike kontakter, redaktørene sitter jo ikke i sentralstyrene og slike ting lenger, så kontakten mellom partiene og pressen er jo brutt. Det er vel det vi først og fremst ser, og det er jo først og fremst pressefaget, presseetisk, eller presseambisjonene som kommer frem, og ikke partiambisjoner eller partiholdninger. Tvert i mot kan de jo synes at det er litt morsomt, litt pikant, å vekke litt oppmerksomhet når de virkelig kan gå til angrep på eget parti. Det gjør seg jo gjeldende over hele linjen, kanskje ikke så uttalt i Klassekampen som det er i Dagsavisen og Aftenposten, men man ser det jo. Jeg mener, til og med bastioner som Tønsbergs Blad og Drammens Tidende er jo ikke lenger å stole på, for å si det sånn, hvis man skulle ta på seg en hatt.

Langslet: En annen side ved det er jo at det går i bølger, dette med kontaktmuligheter mellom intellektuelle som står for litt forskjellige politiske utgangspunkter. Det var en hovedsak for oss som laget Minervas Kvartalsskrift, som dere kanskje kommer tilbake til, at vi var ikke først og fremst opptatt av å drive misjon for et ferdiglaget sett av ideologiske oppfatninger, men ville prøve å tenke dypere, også i vårt eget. Til det trengte vi ikke minst dialoger med annerledes tenkende, så vi åpnet tidsskriftet meget konsekvent også for venner fra den sosialistiske siden, og også folk som stod for et utgangspunkt som var temmelig forskjellig fra vårt. Jeg husker Torolf Elster en gang uttalte med sånn begeistring at det hadde gitt ham håp å se at en slik kontakt var mulig. Men like etter så kom jo denne maoistiske vekkelsesbølgen

hvor alt sånt forsvant igjen. Men nå er dialogen åpenbart mulig på ny, og det kan vel være det også skyldes at der er fellesnevner, jeg ville tro at både Francis Sejersted og Rune Slagstad står for en slags akademisk verdikonservatisme. Så at den ene har støttet Høyre og den andre SV, det er ikke så vesentlige fakta.

Myhre: Det var i den retningen jeg ville, så hvis du kan utdype det noe mer? Det du sier her er jo at, du snakket om bølger, at unntaket har kanskje heller vært den konfrontasjonslinjen og delingen du fikk med radikaliserings på slutten av 60-tallet og utover.

Levy: Partipoliseringen i Norge har jo avtatt kolossalt. Hvis vi går tilbake til tidlig etterkrigstid, så var jo Norge delt etter partipolitiske skillelinjer. Det gjennomsyret jo all debatt og all handling, holdning. I dag er jo det partipolitiske nedslagsfelt mye mindre. Hvor mange er med i politiske partier? De politiske ungdomsorganisasjonene er bitte små, hvor skjer debatten? Jo, den skjer jo helt utenfor, så der har du jo en veldig endring, og det er jo klart at den synes jo på alle samfunnsområder.

Myhre: Partipolitikken er mindre viktig, altså?

Levy: Mindre viktig for den alminnelige samfunnsdebatt, ja.

Myhre: Har det noe med liberaliseringen å gjøre, i det hele? For å gå tilbake til denne sentrale periode ---

Langslet: Det er kanskje sider ved den tradisjonelle partipolisering som virker helt irrelevante på folk i dag. Det er mulig. Ellers vil jeg føye til bildet at når man har vært 20 i

Stortinget, så oppdager man at det er en forsamling, og et hus, hvor krysskontaktene på tvers av partigrenser blir mangfoldige. Jeg fikk vel så gode venner i andre partier som i mitt eget, og har beholdt mer kontakt med flere av dem enn med mange som var stridsfeller. Jeg tror det har sammenheng med noe så elementært som at man sitter i salen etter fylker. Når alle partier er stokket hele veien, så man får kontakt med naboene, unektelig, og noen naboer liker man og andre liker man ikke, naturligvis. Men, det kan bli veldig mye over partigrense-kontakt. Jeg spurte engang et medlem av Underhuset i London om hvordan det var i så måte der, og han sa at medlemmene av det andre partiet traff han omtrent aldri, bortsett fra i valgkamper og når de en sjelden gang stemte sammen. For de går jo ut i hver sin kø, ikke sant, med aye og no, og hvis man da stemte ”galt”, for å si det slik, så kunne man for en gangs skyld få en liten prat med en som stod for et annet parti. Men ellers, så hadde de hver sine barer og restauranter, og alt var segregert, det er det jo ikke i det norske Stortinget, og det er en slags politikkens sosiologi, som nok bør vektlegge denne særegenheten ved Norge.

Bånd 2, s. 1.

Pharo: Dette la Astrid Gjertsen stor vekt på også, men hun hadde jo for så vidt en annen forklaring, en tilleggsforklaring på at vennskap like gjerne kunne være utad: Nemlig konkurransen internt i Stortingsgruppen om posisjoner innenfor det enkelte partiet, eller konkurransen innen partiet om posisjoner, at det kunne virke til at det var enklere å ha venner utenfor partiet.

Langslet: Jeg synes ikke i mitt tilfelle at det ble noe av motivet, egentlig.

Pharo: Nei. Hun var vel da opptatt av det i en periode hvor det var relativt få kvinner.

Langslet: Ja.

Levy: Det var jo et kvinnenettverk i Stortinget på den tiden, hvor de følte at de kunne få støtte, eller litt solidaritet, av hverandre.

Langslet: Jeg følte vel spesielt i komitésammenheng, at for å gjøre den innsats man burde gjøre der, så var det viktig å ha gode personlige relasjoner med folk i de andre partiene. Og det synes jeg at jeg fikk, og da vi kom i regjering var det jo det samme, da. I begynnelsen, da Kristelig Folkeparti og Senterpartiet var utenfor, så hadde jeg mange gode møter med Bondevik og Jakobsen.

Lange: Så slike nettverk eller forbindelser var viktigere enn gamle kontakter fra studietiden, og Minerva og tidligere arbeid?

Langslet: Ja, jeg så det var et spørsmål også om det (i dokumentasjonsmappen, red.anm.). I vårt domene ble det jo trukket inn ganske mange i forskjellige verv fra dette nettverket, som du sier. Det var mange verv som skulle fylles, og for meg var det ofte naturlig å tenke på dem jeg kjente og visste hva dugde til. Det beste vi hadde slik, det var vel at Francis Sejersted var formann i Forskningspolitisk råd, og var meget dyktig og kyndig, vi hadde flere møter også privat om kveldene, og han møtte i regjeringens forskningsutvalg, og ble kjent med de andre statsrådene, så det var vel ikke noe rådsorgan på mitt ansvarsfelt som fungerte så bra. Og da vi så skulle slutte var blant annet Inger Louise Valle, som var nestformann, tror jeg, hos Bakke og ivret sterkt for at Francis måtte prolongere. Derfor gjorde han det motsatte, dette fungerte så godt at han ville ikke ha det.

Myhre: Hva mener du med å si det? Hvorfor ville han ikke ha det?

Langslet: Nei, det får du spørre ham om, jeg har ikke noen annen forklaring, men jeg må jo si at jeg følte under den etterfølgende tiden at han hadde ett sterkt prinsipp som statsråd, og det var å gjøre det motsatte av det han regnet med at jeg hadde gjort.

Lange: På den måten mener du at i alle fall på ditt domene, så var det et klart systemskifte utover den ene store saken som gjaldt mediene?

Langslet: Systemskifte er et sterkt ord, vi var jo i realiteten enige om for eksempel TV2. Det ytret seg mer i små saker, som var viktige nok for dem det gjaldt. Men det er alltid sånn at statsråden vil prege hvem som kommer inn i forskjellige komiteer og råd og slikt, det hadde jo i høy grad vært tilfelle under Førde, og enkelte organer var slik møblert at vi så et sterkt behov for en utskiftning.

Lange: Så det er et av de feltene hvor man også i det norske systemet har en, skal vi si, en politisk utskifting?

Langslet: Jada

Lange: For ellers understreker vi jo at i det norske systemet, så blir embetsverket og de andre funksjonene stabile, og blir ikke påvirket av det politiske spillet?

Langslet: Det skjedde ikke slik at vi avskjediget en masse av dem som var oppnevnt i komiteer og råd, men når spørsmålet kom om prolongering eller forandring, så satset vi vel ofte på en viss forandring. Men embetsverket ble selvsagt sittende.

Levy: Ja, jeg kan vel ikke huske mer enn ett eksempel på at noe ble stoppet, direkte. Det var et utvalg som ble oppnevnt den dagen du tiltrådte, av din forgjenger, som da ble trukket tilbake.

Langslet: Ja, det var noen sånne merkelige ting. Jeg husker da vi skulle gå av, så studerte jeg noen artikler om hvordan en regjering opptrer som forretningsministerium, og hvilke beføyelser man da ikke har. Jeg synes nok at det var tegn som tydet på at Førde ikke hadde studert noen sånne dokumenter.

Pharo: En kan tenke seg det, ja.

Myhre: Da vi snakket om medier før pausen, så hadde jeg inntrykk av at du kunne tenke deg å komme tilbake til poenget med reklame, som vi jo bare så vidt kom innpå. Hva tenkte dere i 1981 og før om dette?

Langslet: Jeg husker en korsvei før dette, du (til Levy) kan kanskje huske detaljer, vi hadde en innstilling i Stortinget hvor stilte oss negativt til kringkastingsreklame, og da kom det en aksjon fra Alf R. Bjercke, som gjerne ville ha egenreklame, og møtte opp med en svær kaktus pluss fotograf, da, for å skjelle oss ut. Men til liten nytte, for Willoch fikk snusen i dette, og møtte frem selv og grep ordet straks og benyttet dette til at det isteden ble en argumentasjonsstrøm mot Bjercke. Nå, siden Bjercke jo syntes enhver omtale var deilig, så

tok han seg ikke nær av dette. Men sånn stod det da, altså, det var ikke aktuell politikk. Men da vi kom i gang med prøvevirksomheten, så innså vi jo raskt at noen permanens eller betryggende kvalitet kunne disse virksomhetene ikke få, dersom reklame var utelukket. Og vi stod overfor en kompakt majoritet i Stortinget, for holdningen til kringkastingsreklame var jo nærmest blitt mytologi og religion, reklamen tilhørte de onde makter i tilværelsen. De hadde lest "The Hidden Persuaders" og så videre, og trodde at realitetene var enda verre. Og det at vi hadde hatt radioreklame i uskyldig form før 1940, som tyskerne straks stanset av frykt for at det kunne være særmeldinger i kamuflasje, det var jo glemt. De trodde vel, de fleste i Stortinget, at Norge i så måte var et jomfruelig land, og denne styggedommen måtte vi ikke ha inn. Men gradvis så åpnet det seg jo en annen virkelighetsforståelse, særlig gjennom presset fra de forskjellige nye kringkastingstiltakene, som virket inn i andre partier. Jeg nevnte vel at på slutten av vår regjeringstid hadde vi et utvalg for å drive mediepolitikken videre, med Bondevik, med Svein Sundsbø og meg, Levy og Erik Nesheim, vel, fra Statsministerens kontor. Og vi kom jo gradvis meget langt, men når vi ikke fikk noe gjennombrudd, så var det ikke på grunn av de nevnte personene, for de skjønnte at det gjennombruddet måtte komme, men det var partiene det måtte lirkes igjennom, med nye landsmøtevedtak og så videre, og så falt regjeringen. Men nå er jo dette, har jeg inntrykk av, blitt en problemstilling fra en annen klode, det er ikke noen sånne anfektelser ved reklame lenger.

Myhre: Men det var vel på det rene da kringkastingsmonopolet ble brutt, at private medier måtte reklamefinansieres, eller var det ikke det? Så straks det var gjennomført, da stod eventuelt striden om reklame skulle få innpass i NRK, eller? Hvordan var det?

Langslet: Vi innså at større kringkastingstiltak med kvalitetsambisjoner, som TV2, nye riksdekkende kanaler utenfor NRK, ikke kunne klare seg uten reklame. Men mange små og

mer amatørpregede tiltak i nærradio og i noen grad også lokal-TV kunne greie seg på et vis lenge uten reklameinntekter, selv om de dermed fikk minimalt av midler til virksomheten.

Levy: Det glade amatørskap..?

Langslet: Ja, men de skaffet seg visse pengesummer, og det var snakk om Bingo og denslags, hva var det for andre utveier de hadde, da?

Levy: Det var forslag om at det skulle bli statsstøtte til dette også, selvfølgelig.

Langslet: Ja, det avslo vi bestemt. Men mye av det var jo amatørpreget, gratisarbeid, eller de fikk visse bidrag fra velyndere og organisasjoner.

Levy: Det var drevet veldig mye av organisasjonslivet. Radio Nova eksisterer ennå, og den var jo da støttet opp av Studentsamskipnaden og studentorganisasjonene, så hadde du kristelige organisasjoner som så dette som en billigere vei, kanskje, å formidle sitt budskap på, enn mange andre.

Langslet: Jo, og så hadde man mengder av entusiaster som kom frem og syntes dette var fryktelig moro, og de arbeidet gjerne gratis.

Myhre: Men man måtte ha tankene på at rent kommersielle enheter måtte ---

Levy: Ja, vi hadde en nokså realistisk oppfatning av det. Men, alt har sin tid, det er klart at hvis vi hadde gått ut og sagt at nå skal vi ha kommersielt, så hadde vi risikert å bli stoppet i Stortinget.

Langslet: Ja, dette var jo også en av grunnene til at aviser nokså lenge ble holdt utenfor. Der hadde man i denne prøvefasen måttet plukke ut enkelte aviser foran andre, en sånn diskriminering var utvilsomt prinsipielt betenkelig og førte til konkurransevridding. Og dessuten representerte avisene selvfølgelig kommersielle interesser.

Pharo: Var det like mye motstand i mellompartiene som i Arbeiderpartiet, mot reklame?

Langslet: Ja, der var den vel kanskje enda større. Men det var jo i praksis mellompartiene vi måtte ha kontakt med for å få våre ting igjennom. Det var ikke naturlig å gå til Arbeiderpartiet for å få igjennom reklame. Nei, motstanden var sterk der, og den satt veldig i lokalt, hos dem som tenkte tradisjonelt, de var jo ikke vant til å ta inn over seg disse nye perspektivene.

Levy: Her ble det jo virkeligheten som drev frem endringer, også, fordi etter hvert fikk vi jo fjernsynssendinger som var reklamefinansiert, og da var det jo spørsmål: Skulle norske virksomheter være de eneste som ikke kunne selge seg gjennom reklame? Og så fikk du jo etter hvert også TVNorge, som sendte fra London og var satellittformidlet, men de hadde jo da også norsk reklame. Så det kom jo inn på den måten, og der hadde vi jo ikke noen hjemler for å stoppe det.

Langslet: Det var spurt i mappen om dette var et prinsippspørsmål for dere i Høyre. Det vil jeg si bestemt nei til, det var et spørsmål om midler, det var ikke noe mål i seg selv for oss at

det skulle være reklame, men det var et nødvendig middel til å få gjort noe annet som var prinsipielt begrunnet.

Levy: I dag ville jeg nok nesten, sånn i ettertid, si at det er også et prinsippsspørsmål, for det går på ytringsfrihet, reklame er også ytringer. Så det kan forsvares etter det, men jeg er helt enig i det du sier.

Langslet: Da vi drøftet det i slutfasen, så var det også full enighet om at det måtte være restriktive regler, i Norge som i andre land, mot reklame innsiktet mot barn, og regler om hva man ikke skulle kunne reklamere for. Politisk reklame var jo et stridsspørsmål, det er det ennå.

Levy: I det utvalget vi hadde med Kjell Magne og Sundsbø, så var jo disse spørsmålene diskutert ganske detaljert.

Langslet: Ja, nettopp.

Levy: Det dreide seg om begrensninger, hvor lange programmer før avbrudd, og ikke reklame på bestemte helligdager. I utgangspunktet var det vel spørsmål om søndager, men det endte med at noen helligdager ble beskyttet, slik som det faktisk er blitt.

Pharo: Et kildespørsmål: Finnes det skriftlig materiale etter disse diskusjonene?

Langslet: Ja. Jeg har i et par sammenhenger hatt Hans Fredrik Dahl på besøk, for han har vært med på å skrive om bl.a. TV2, og han fikk en del dokumenter av meg, for jeg så ikke noen grunn til å legge skjul på det. Der var det også referater fra våre møter. Nylig hadde han

et annet spørsmål, noe som skulle skrives om kulturpolitikk, hvor han var opptatt av det jeg hadde gjort vedrørende det utvidede kulturbegrepet som ordfører for Kulturmeldingen i sin tid. Da prøvde jeg også å skaffe ham en del dokumenter. Men mye hadde jeg kastet i 1980, da jeg kom inn i Utenrikskomiteen, og trodde at min befatning med skole og kulturpolitikk heldigvis var over. Elleve år på det feltet var nok. Men det ble bare ett års pause.

Lange: Ja, vi kunne kanskje gå til dette feltet, da, det utvidede kulturbegrep, som også er en del av din tid som statsråd. Det var vel et langsiktig engasjement fra din side, som på en måte ikke hadde så direkte kobling til regjeringsskiftet, men er likevel interessant som et vitnesbyrd om innholdet i denne nye politikken?

Langslet: Jeg bør vel si litt om forspillet, for det første innlegget jeg holdt i Stortinget, det var for å etterlyse det jeg kalte en kulturpolitisk landsplan, hvor man la vekt på å styrke tilbudet av kulturgoder rundt om i hele landet. Og det var daværende statsråd Kjell Bondevik meget positiv til, og det ble vel ett premiss blant mange andre for kulturmeldingene som da kom. Men det var nok Aanderaa som først og fremst utformet dem på slutten, og så ble det min skjebne å bli ordfører for saken. Jeg prøvde å studere det feltet ganske grundig, både i naboland og ved besøk i Frankrike, de nye kulturhusene, Augustin Girards kulturpolitiske tenkning i UNESCO, og fikk mange positive inntrykk og noen få negative.

Det var aldri noen hjertesak for meg å ”utvide” et begrep som meldingene ikke en gang gadd å definere. Skal man utvide begreper, så må man først vite hva det begrepet står for som man utvider, men det ville de ikke definere i det hele tatt, hva kultur er. Men det kom et løselig opplegg for at alt av fritidsaktiviteter var kultur. Jeg synes ikke det var noen særlig klar og overbevisende filosofi, men at man i praksis tok en del skritt for å stimulere slike aktiviteter

var helt greit for meg, jeg så at det hadde virket bra i enkelte andre land. Men at det utvidete kulturbegrep var noen ny trylleformel for norsk kulturpolitikk, og at den især skulle omfatte idrett og ungdomsarbeid, det syntes jeg var noe tull. Jeg tror den egentlige grunn til at det ble fremstilt slik, det var at departementet hadde noen svære offentlige innstillinger liggende, dels om idrett og dels om ungdomsarbeid, og de var så ambisiøse at det var et godt grep å få alt kanalisert inn i den store bølgen om kulturmeldingene, så slapp de å diskutere i detalj de mange interessekrav som kom fra disse feltene. Men det jeg så i vårt departement, var jo at idrettsavdelingen i grunnen fungerte som en stat i staten, idrett var absolutt ikke noe man tenkte på i det daglige, når man drøftet kulturpolitikk. Vi tok en del kontakt med avdelingen. Vi oppdaget at de hadde langt romsligere vilkår enn andre departementsavdelinger, for de skulle jo fordele tippemidlene, og dem plasserte de på bok slik at de fikk store renter av dette, og disse rentene hadde de selv sittet og fordelt som et lite kongerike for seg, uten at departementsledelsen var implisert. Det fikk vi jo gjort slutt på. Der satt kulturavdelingen og universitets- og høyskoleavdelingen og visste ikke sin arme råd når det meldte seg et lite pengekrav underveis, mens de i idrettsavdelingen, som satt på en helt annen kant av byen, de hadde en enorm sum nær sagt til sin private rådighet. De var sikkert nokså sure over at vi grep inn...

Pharo: Nokså?

[latter]

Langslet: Men det var vel i grunnen den eneste sterke kollisjon. Det som er blitt enda tydeligere for meg etterpå, det er det viktigste for meg i alle diskusjoner om kulturpolitikk, nemlig kvalitetsdimensjonen. Gjerde prøvde å komme seg unna ved å si at én ting var verkets, altså kunstverkets kvalitet, en annen ting var aktivitetskvaliteten, altså det var en kvalitet i seg

selv å være beskjeftiget med noe. Og det er vel og bra, men den egentlige kulturpolitikk skal etter min mening satse på det som viser seg å være av eksepsjonell kvalitet, ikke minst det nyskapende og smale. For så vidt en parallell i forskningspolitikken: Samme hvor svære skjemaer man velger for prioritering av forskningsoppgaver, hvis man ser et miljø som er spesielt kreativt, så lønner det seg alltid å satse mer der, selv om det er litt på tvers av skjemaene. Og det som åpenbart ikke har noen kvalitet, det har det ingen hensikt å fortsette å satse på. Men man kan jo ikke være overdrevent brutal selv overfor det, enda det var en god del dårlig forskning som fløt videre på offentlig støtte. Noe skal jo også dårlige forskere leve av.

Pharo: Du snakket impulser fra utlandet, da snakket du om Frankrike. Når dere skulle lage politikk, i den grad dere så utover landet, hvor så dere primært?

Langslet: Da jeg ble oppnevnt som ordfører for kulturmeldingene, og syntes dette var et så fengslende felt at jeg gjerne ville se også en del på andre land, så jeg var vel i Sverige, men i alle fall i Frankrike, hvor jeg hadde en interessant rundreise og samtale med Augustin Girard, som vel var Aanderaas forbilde i UNESCO for et utvidet kulturbegrep, og så forskjellige moderne kulturhusetablissemeter i Syd-Frankrike og så videre. Det var jo ikke noe man umiddelbart kunne kopiere, men det var interessant som paralleller.

Pharo: Ikke til Storbritannia eller USA?

Langslet: Jeg var ikke der da, nei. Jeg hadde jo kontakt til Storbritannia siden, men der hadde de ikke engang en egen kulturminister. Det var en statssekretær under et annet departement som ledet den egentlige kulturpolitikk, og den var jo så helt annerledes, og USA er enda mer

annerledes, med i hovedsak privatfinansiering gjennom svære stiftelser og donatorer og slikt. Og det har jo vi hatt veldig lite av. Tyskland var jo også på en måte ute av bildet, av den administrative grunn at de hadde ikke noen føderal kulturminister, det var overlatt til de enkelte länder.

Lange: Nei, det var jo en nyskaping i Norge og.

Langslet: Ja.

Lange: Slik at dette er et felt hvor denne regjeringen fikk en spesiell profil, på grunn av det administrative grepet, men også på grunn av din personlighet. Det var vel ikke uten sammenheng, de to tingene, grepet og din personlighet. De var jo knyttet sammen, ved at det ble gjort på den måten?

Langslet: Vi hadde hatt dette som programspørsmål i Høyre, og hadde programfestet at der skulle skje en deling, rett og slett fordi det gamle Kirke- og undervisningsdepartementet var så enormt. Selv sett utenfra ble det jo klart at det var omtrent umulig for én statsråd å ha oversikt over det hele. Jeg var veldig fornøyd med at den tanken ble lansert, men det kan jo tenkes at Willoch ikke hadde vært like ivrig med å gjennomføre dette straks hvis ikke det hadde vært et grep for å få plass til meg i regjeringen. Men han reagerte sterkt på at noen antydte i pressen at denne delingen utelukkende skyldtes at jeg som katolikk ikke kunne opptre i statsråd med statskirkens anliggender, og det var heller ikke det som var begrunnelsen. Men det var jo beleilig, da, å ha en kirke- og undervisningsminister som var kirkemedlem på vanlig vis, og som kunne pledere de sakene.

Levy: Begrunnelsen for å gå for dette programpunktet var jo svært tung i Høyre, og den hadde jo også en skolepolitisk begrunnelse, fordi man mente, selv om det da vanligvis hadde vært Arbeiderpartiets statsråder, så mente man jo at selv de hadde vært temmelig maktesløse overfor en del av den skolepolitiske utvikling. Fordi du hadde tunge rådsorganer, som på mange måter er Forsøksrådsdiskusjonen, som drev skolepolitisk eksperimentering, og som statsråden ikke hadde kapasitet til å gå inn i, fordi han hadde et for stort departement. Så vi mente at for å få gjort noe med skolepolitikken, så er du nødt til å frigjøre statsråds kapasitet. Jeg diskuterte ikke dette med Willoch den gangen, men min gjetning var jo at det ville skjedd uansett.

Langslet: Jeg tror nok det, men da ville det tatt litt lenger tid.

Levy: Jada, det ble jo gjort som del av regjeringsdannelsen i '81.

Langslet: Jeg ble jo utropt i den fasen, av mange norske medier, også utenlandske, som utenriksminister, flere ambassadører gratulerte meg på forhånd, det falt Willoch hårdt for brystet. Det han spurte meg om var å bli kulturminister. Og det sa jeg da, etter et par minutters betenkning ja til, for jeg syntes det var interessant. Det var Jan (Levy) som ledet det utvalget som gjennomførte delingen, det var ganske hardt arbeid, det også. Men det ble glimrende utført, og resultatet var at det gamle gigantdepartementet ble delt i to jevnstore deler, hvilket var utmerket, jeg hadde mer enn nok å gjøre med de store feltene Universiteter og høyskoler, forskningspolitikk, studiefinansiering og så videre, ved siden av kultur- og mediepolitikk, og Austad hadde nok å gjøre på sin side. Men Stortinget, vel, noen partier har jo i sin visdom forandret på dette siden, og nå er Kulturdepartementet blitt et minidepartement, så jeg har av

og til spurt meg selv hvordan statsrådene der greier å få tiden til å gå, så lite som de har å gjøre på sitt arbeidsfelt.

Levy: Det er mange sportsstevner rundt omkring, da.

Langslet: Åja, de møter frem på allslags evenementer. Men det er jo typisk at to partiformenn i tur og orden har vært kulturministre, og gudskjelov for feltet at de har vært der, Lahnstein og Valgerd, for dermed bærer de jo med seg til budsjettkampene en autoritet i kraft av å være partiledere. Men de har vært plassert der åpenbart også fordi de da hadde tid til overs til å lede partiet, og reise rundt på partimøter. Jeg synes, for kulturens status, så er det ikke bra at det er et minidepartement, for jeg har sett hvor lett det er å skyve slike til side, og drive mobbing fra Finansdepartementets side. Jo mindre man er, jo lettere kan det skje. Men, de som sitter og lager partiprogrammer og tenker seg ut nye strukturer, nye departementer og delinger og slikt, de har jo som regel aldri vært innenfor i et departement, og aner ikke hva det er de sitter og omstrukturerer.

Myhre: En del av liberaliseringen, både på medier, men også i skolen, er jo gjennomført med støtte av Kristelig Folkeparti, hvor det da synes som at Kristelig Folkeparti i og for seg ikke er så opptatt av liberalisering, men hvis de får kristendom tilbake, så går de med på det. Du antydde litt om det i sted. Men sett fra Høyres side, er det helt uproblematisk at du må så å si betale med kristendom? Ikke fordi at ikke Høyre er et parti som står på kristendommens grunn, og spesielt hos deg er det jo en gjennomgangstone, men sånn i partiet som helhet?

Langslet: Hvis du snakker om den epoken hvor jeg var med på å trekke i tråder, så kan jeg ikke huske situasjoner hvor det opplevdes slik at vi måtte betale en pris vi helst ikke ville ha

gitt til Kristelig Folkeparti, i form av konsesjoner på kristendom som motytelse mot at de var liberale. Når det gjelder for eksempel privatskolekomplekset, som vi snakket om, så var jo dette også fra Kristelig Folkepartis side et fremstøt for liberalitet og mangfold, mot en total statsmonopolisering av oppdragelse og utdanning, de snakket jo gjerne om ”friskoler” og ikke ”private skoler”. Der hadde vi et godt samspill hele tiden, og vi gjennomførte i høyreregjeringen en lov om støtte også til private høyskoler, til tilfredshet for Kristelig Folkeparti. Men det hendte jo at de låste seg. Da vi hadde privatskoleloven fremme i Stortinget i begynnelsen av min tid der, så var det særlig en beinhard gjeng i Kristelig Folkepartis Stortingsgruppe som ville gå meget langt i å forkaste premisser som saksordføreren Olaf Kortner fra Venstre hadde lagt til grunn. Senterpartiets mann, som var senere statsråd Skulberg, og jeg, vi ble pålagt av Kjell Bondevik å være meglere, for ”de to er så flinke til å formulera”. Så der fikk vi den, men vi ble fort enige, Skulberg og jeg, om at her var det disse kretsene i Kristelig Folkeparti som opptrådte usaklig og uforsvarlig. Og jeg ble sendt til Kristelig Folkepartis Stortingsgruppe, den eneste gang jeg har møtt der, for å si dem rett ut at hvis de fastholdt dette, så måtte vi beklageligvis støtte Kortner. Da ble de meget lange i masken, men etterpå kom flere og sa at det var dette som skulle til, for det fikk løst opp knuten i gruppen. Bondevik, som helst ville ha en sånn løsning, var også meget glad for at dette ble gjort, så hans egne intransigenter ble satt på plass, og så løsnet det og ble konsensus.

Lange: Ja, det bringer oss vel mot skolepolitikken.

Levy: Det med kulturpolitikk; vi la jo frem en kulturmelding i regjeringen Willoch, også. Som for så vidt ikke hadde det volumet som meldingene under Førde og Gjerde hadde, men som likevel for første gang reiste det spørsmålet som senere jo har blitt en hovedsak innenfor

kultur, nemlig sponning. Og debatten den gangen var jo veldig kritisk, kulturlivet var jo veldig kritisk til sponning. Men det er faktisk et nytt moment som ble brakt inn der, og det tror jeg nok også var brakt inn etter inntrykk fra hva som skjer i andre land, vi snakket om England og USA, hva det er som driver kulturlivet i mange andre land, og som er helt fraværende i Norge. Det vakte veldig sterke reaksjoner den gangen, men siden er det jo ingen som stiller spørsmålstegn ved det.

Langslet: Kulturpolitikken var det feltet hvor vi møtte den sterkeste kritikk, og vel også regelmessig syntes at den var meget svakt begrunnet. Det syntes jeg av og til var litt pinefullt, for det var et felt som jeg følte sterkt for. Vi kan jo også se av det vi fikk uttrettet, at det var slett ikke så lite, og det var samlet en ganske betydelig vekst i kulturbudsjettet, men det ble gitt inntrykk av at jeg av pur ondskap eller uforstand ønsket å rive norsk kulturliv i stykker, omtrent som jeg var en verre utgave av den nuværende danske kulturminister Brian Mikkelsen. Men jeg skjønnte jo at dette var utløpere av det radikale aksjonsvesenet som storbyene var preget av på slutten av 60-årene og videre, med kunstneraksjoner og slikt. Jeg hadde fra før en så stor kontaktflate i kunstnerverdenen at jeg visste i alle fall at de som jeg der syntes var virkelig betydelige og hadde stor innsikt, de delte ikke disse oppfatningene av det jeg gjorde og av min person.

Det var en korsvei hvor Ebba Haslund, som en gang hadde sittet som varamann for Høyre på Stortinget, det var et møte hvor hun aksjonerte i forfatterforeningen, og fikk dem til å vedta en appell til statsministeren om at jeg måtte få avskjed fordi jeg var en ulykke for kulturlivet, og det ble da selvfølgelig vedtatt med stort flertall. Og da skrev Erik Nesheim som vanlig et lite utkast til kvittering fra Willoch, men Willoch var blitt så sint over dette, at dette ville han ta seg av selv, og skrev et utførlig svar. Men det merkelige som jeg husker, var at først kom

Karsten Alnæs, som var forfatterforeningens formann og tilhørte den radikale siden, og beklaget sterkt overfor meg at dette var vedtatt, og så videre. Men det som var enda mer overraskende, var at Tor Obrestad, den gamle ml-er, kom hjem til meg og var meget vred over aksjonen, som han syntes var helt usaklig, og vi fikk i grunnen god kontakt og godt vennskap fra den dag.

Pharo: I idrettsverdenen var jo sponning en helt normal foreteelse, det gjelder i hvert fall femten år tidligere.

Langslet: Jada.

Levy: Men kulturlivet var veldig puristisk. Kunne bare akseptere støtte fra staten og fra det offentlige.

Langslet: Men det man etter hvert også ser, er at det er vanskelig å få sponsere i Norge, uten at de får vesentlige fordeler for sin bedrift, og trer frem i en eller annen form for reklame, som det ikke alltid er like lett å ta for kulturinstitusjoner. Det henger sammen med at vi ikke har like mye av private stiftelser som de har i Sverige og Danmark, for støtte fra stiftelser er jo en langt mer nøytral måte enn sponning som regel vil være.

Levy: Jo, det er jo likevel kommet inn på en helt annen måte enn det var.

Langslet: Ja, det er klart.

Levy: Vi kunne ikke greie oss ---

Langslet: Jeg synes det er utmerket, jeg.

Lange: Men hvis vi da går videre til skolepolitikken, nå var jo ikke det ditt ansvarsområde så...

Langslet: Jo, jeg hadde jo ansvaret for den i Kirke- og undervisningskomiteen i mange, mange år, og var også formann i den komiteen i en årrekke.

Lange: Jeg mener som statsråd. Men når du sier at det var et av de hovedområdene hvor utviklingen i Arbeiderpartiregimet virket provoserende, eller virket ytterliggående: Hva er det du da først og fremst tenkte på, og hva mente du skulle gjøres med det?

Langslet: Det toppet seg vel i striden om karakterene skulle ut av skolen, for det var en problemstilling som folk flest skjønnte. Men det var vel også generelt et inntrykk at det var alt for mye uro i skolen, jeg tror jeg sågar brukte det som tittel på en bok jeg skrev. Ja, og at skolen skulle være mer et sted å være enn et sted hvor man skulle lære. Det var oppstått et hegemoni for en sentimental, gammeldags skoleideologi som i grunnen ikke var Arbeiderpartiets, men som tilhørte en gruppering av pedagoger, sosionomer og denslags, som vel mer hadde sympatier i retning SV, ville jeg tro, politisk. Og som ville at skolen skulle være et slags motsamfunn i samfunnet: Siden det var konkurranse i det store samfunn, på en uutholdelig måte, etter deres syn, så måtte det ikke være konkurranse i skolen. Det skulle ikke fremgå at noen var flinkere eller bedre enn andre, det skulle dekkes over, og bare lek og hygge og kameratskap skulle råde. Jeg karikerer selvfølgelig, men jeg synes den ideologien var der, det burde ha vært brutt enda mer tydelig med den i vår regjeringstid, men det første

Finansdepartementet oppnådde i budsjettkampene, var at de ødela skolebudsjettet til Tore Austad, som var for mild, så han fikk over seg det Finansdepartementet kalte bisvermen.

Finansdepartementets tankegang var at i hver budsjettrunde var det én statsråd, ett departement, som pressen ville utse som syndebukk, og det syntes de var helt allright. Det avledet oppmerksomheten fra alle andre problemområder. Man måtte bare velge den syndebukken med omhu, og jeg tror de valgte skole fordi motstanden fra det departementet var svak. Vår troverdighet i skolepolitikk ble dermed radikalt svekket, etter mitt syn, på grunn av dette. Mye av Høyres budskap i skolepolitikken ble tatt opp igjen av Gudmund Hernes, på en måte vi kanskje ville si var for heseblesende og autoritær: Dette at man skulle legge større vekt igjen på kunnskapsgrunnet, på grunnleggende ferdigheter, på en viss kanon som alle elevene skulle igjennom. Og det blir jo fulgt opp nå, med atskillig større kraft av Kristin Clemet. Men vi fikk gjort mindre med det der syntes jeg, enn vi burde, og Kjell Magne så det vel ikke helt med våre briller da han kom til.

Men mangt av viktighet ble jo gjort. Vi satt jo for eksempel på slutten av regjeringstiden, da var det fremlagt forslag til en ny mønsterplan, som jo var helt vesentlig for grunnskolen, og vi så nokså raskt at denne var utformet helt etter den gamle lest, ikke sant, og at den ikke var på noen måte i pakt med det skolesyn som regjeringen stod for. Så ble det sendt i retur, rett og slett, og Grunnskolerådet fikk beskjed om å omarbeide det, fikk anvisning på hvordan, og så kom et nytt tilbake, men den omarbeidelsen var ikke lett å oppdage. De syntes vel at det var utidig at regjeringen blandet seg inn i det sakkyndiges råds overlegninger. Og så ble det nedsatt et regjeringsutvalg. Der satt Bondevik, der satt jeg, Sundsbø var visst også med. Erik Nesheim var der som statsministerens representant. Vi gjennomgikk i detalj dette svære volumet, og rettet, og rettet, og rettet i planene for de enkelte fag, også historiefaget, for

eksempel, og norskfaget, så Mønsterplanen ble helt omgjort, den. Men naturligvis kom det krav fra Stortinget, om at de måtte få drøfte planen før den ble iverksatt. Og det var det jo umulig å avvise, og så kom regjeringsskiftet, og så kom Kirsti Kolle Grøndahl inn som skoleminister, og hennes folk satt og plukket ut igjen det meste av de mange forbedringene vi hadde gjort. Men det var enkelte forbedringer hun ikke hadde greid å oppdage, så de ble stående, så det var noen ting som vant frem. De viktige spørsmålene om kjernestoffkrav og årsplaner ble nå på ny formulert etter Grunnskolerådets oppskrift. Men der ble det full konflikt i Stortingsbehandlingen, og Kirsti Kolle Grøndahl måtte gå med på å ta inn igjen noen av de formuleringene hun hadde forlatt, for å skjerpe dem slik vi hadde foreslått.

Lange: Men dette var først og fremst drevet fra Forsøksrådet?

Langslet: Nei, det var ikke Forsøksrådet som sto bak mønsterplanen.

Levy: Nei, jeg tror det var Grunnskolerådet.

Langslet: Det var Grunnskolerådet. Forsøksrådet, eller "Freistingsrådet", som Austad pleide si, ble ikke det avviklet?

Levy: Det ble avviklet. Det var på 70-tallet det var særlig aktivt.

Langslet: Men jeg husker at Førde møtte Austad og meg før vi ble statsråder, og ga oss fortrolige synspunkter på forskjellige sider ved vårt kommende arbeidsfelt, hvem som arbeidet og ikke arbeidet i hans departement, og så var det disse sakkyndige rådene, de var en

bedrøvelig affære, sa han, så vi ble jo ikke akkurat oppmuntret av ham til å prolongere dette systemet.

Myhre: Den planen du snakker om, det var den som ble til M87, ikke sant?

Levy: Ja

Langslet: Det var nok det, ja.

Bånd 2 s. 2.

Pharo: Dette er pedagoger, eller Grunnskolerådet, opplevde de andre fra regjeringssiden andre profesjoner som i den grad ville kjøre sine egne løp?

Langslet: Nei, dette gjaldt jo et annet departement enn mitt, selvfølgelig, så det er mulig at sjefene der kunne ha gitt mer levende illustrasjoner. Vi hadde vel ikke så mye av den sorten, vi fikk en viss konflikt med Kulturrådet, som Edvard Beyer ledet, men det var jo en helt annen type organ. Men de var så uvennlige mot oss at jeg reagerte for min del med en større utskiftning i Kulturrådet enn opprinnelig tenkt. Jeg hadde vært der i et møte, og var ikke noe særlig imponert over standarden.

Levy: Lærerutdanningsrådet hadde vi en del diskusjoner med.

Langslet: Vi forarget rådet med bl.a. å ta bort adgangen til ”gruppeeksamen”, med samme karakter til alle i en gruppe – en vanvittig måte å evaluere på. Der kom det også inn et annet problem med høyskolene, at mange hadde fått styringsordninger i den romantisk-

revolusjonære tiden, med mest mulig bruk av allmannamøter, og mest mulig uklare styringssystemer. Og vi kuttet ut mye av dette, og strammet opp. Den verste reaksjonen tror jeg kom fra Arkitekthøyskolen, hvor de hadde hatt en anarkistisk, man kan vel ikke da kalle det styreform, men vi forlangte at de skulle ha et styre og ansvarlige organer som andre høyskoler. Og jeg husker Reiulf Steen, som ellers var en hyggelig mann, kvitterte med å si i Stortinget at jeg var verre enn Stalin, siden jeg hadde avskaffet dette. Nå tror jeg ikke Stalin ville ha akseptert den form for revolusjonsromantikk. Men jeg trodde nok det var i sammenheng med dette at jeg fant min tjenestebil utenfor om morgenen, med knust rute og fullt av egg smurt utover og sånne ting. Det ble aldri noen sak av det, men det var enkelte sånne episoder. Sjøførene for regjeringen ble jo bekymret, for de var ikke vant til sånne ekstreme utfall.

Pharo: Fra mitt forskningsfelt har jeg inntrykk av at bistandsforvaltning har hatt en tendens til å ha vært sin egen stat.

Langslet: Ja, ja, der har jo ikke jeg noen erfaring.

Pharo: Bistandsvirksomheten er jo forlatt, lever sitt eget frie liv og får de pengene de ber om.

Langslet: Er det fortsatt sånn, når de nå har lagt det under UD-apparatet?

Pharo: Nei, nå har de vel også en børste av en statsråd, men der er vel statsråden og forvaltningen stort sett på linje.

Langslet: Jeg ble ofte spurt om det var et motstandsreir vi var kommet inn i, selve departementet. Det var det jo absolutt ikke, det var lojale og arbeidsomme folk, jeg tror mange av dem syntes det var en fordel også, jeg, å få litt endring i signalene, og litt mer spennende ting å arbeide med, særlig gjaldt jo det media. Og den helt store avdelingen vi hadde, Universitets- og høyskoleavdelingen, hvor Enevold Skadsem var ekspedisjonssjef, han var jo den eneste med en reelt politisk fortid, fordi han hadde vært statssekretær hos Helge Sivertsen, men han var verdens elskeligste og mest tjenestevillige menneske, og det var ikke noe forsøk på å manipulere i det hele tatt. Den eneste som nok hadde det litt stritt sånn, det tror jeg var Johs. Aanderaa, for han var vant til, fra Førdes tid, som var hans glanstid, at Førde overlot alt i kulturpolitikken til Aanderaa, og det passet ham veldig godt. Førde hadde viktigere ting å drive med, for eksempel utenrikspolitikk. Derimot hadde det åpenbart skåret seg helt mellom Aanderaa og Kjølvs Egeland som minister. For Kjølvs kunne være litt kantete, og det var også Aanderaa. Så jeg tror jeg var i en middelposisjon, for vi hadde greit forhold på det menneskelige plan, men man merket i sær når store oppgaver presset på, så skjedde det nokså regelmessig at Aanderaa reiste på ferie, og overlot dette til andre.

Myhre: Jeg vet ikke om vi da er på vei over i forskningspolitikk og tilliggende spørsmål, hvis ikke dere ville fullføre forrige runde, vi kan alltid komme tilbake til ting.

Langslet: Vil du si noe til det?

Levy: Det var en del ting ved kulturpolitikken som vi ennå ikke har vært inne på, for eksempel forholdet til Stortinget. Kulturpolitikk er jo i norsk politisk sammenheng spørsmål om fordeling av små midler til mange liebhavere. Og de har jo sine sterke støtter i Stortinget, enkeltrepresentanter i Stortinget. Forholdet på det området ble preget av at Senterpartiets

representant i Kirkekomiteen, Ragnhild Queseth Haarstad, var spesielt årvåken overfor alle disse gruppene, og følte nok at hun var deres representant, og kom i regelmessig opposisjon til regjeringen. Dette var jo etter utvidelsen av regjeringen, så det forholdet var nok av de mer anstrengte. Vi kunne i grunnen alltid regne med at hun ville skape vanskeligheter for statsråden. Og hun var helt utenfor kontroll av for eksempel Johan Jakobsen.

Langslet: Det var en anledning, nå husker jeg ikke saken, men som vanlig var det fellesuttalelse av Ragnhild Queseth Haarstad og Arbeiderpartiet, som da utgjorde flertallet, saken skulle opp i Stortinget neste dag, og jeg satt og tenkte på det om kvelden, jeg tenkte; hvorfor ikke sette den på spissen og si ifra, at dette har jeg ikke tenkt til å følge opp. Da den kom opp neste dag, så gjorde jeg det, da, de kom jo med vanlige spørsmål om statsråden ville bøye seg for flertallet, og da sa jeg ”det vil jeg ikke”, og da begynte de å murre, vet du, ville ha avstemming og binde meg. Men dermed kom hele situasjonen opp på gruppeførernivå, sånn at til og med Ragnhild Queseth Haarstad var nødt til å bite i det sure eplet, og stemme med sin egen gruppe, så det var greit det, da var den saken ute av verden. Og det slo meg at det kanskje var en fremgangsmåte jeg burde ha brukt oftere, men det tror jeg til gjengjeld hadde vært belastende, man skal ikke gjøre kabinettspørsmål for ofte, og man skal heller ikke sette ting på spissen slik for ofte, ellers så blir de lei av en.

Levy: I filmpolitikken, for eksempel, var det jo stadig konflikter i den aksen der. Det var jo en god del oppslag på det også, og så var det den tippenøkkelsaken, som holdt på å ende med regjeringsskifte. Men der var det jo statsministeren som stilte kabinettspørsmål.

Langslet: Ja.

Lange: For da hadde du ikke tenkt å gå så langt?

Langslet: Nei, jeg tror ikke jeg hadde tenkt på det, men Willoch ble så tent på saken en tid før den kom på det avgjørende plan, så jeg visste hva han ville gjøre, og at han ville engasjere seg personlig, og da var det jo ikke noen grunn for meg til å tenke mer. Her spilte det nok også en rolle at Hans Skaseth, som er en uhyre sta og egenrådig person, han var jo sjef i Idrettsforbundet. Han var Senterpartimann og var helt sikker på at han her kunne oppnå store resultater ved å spille høyt spill. Men det gikk jo motsatt.

Lange: Forslaget var å endre den til idrettens ---

Langslet: Ja, hvordan var det der?

Levy: Det var forslag om å overføre forskningens andel av tippemidlene til idretten. Og det ville selvfølgelig i neste omgang utløse et krav om kompenserende bevilgninger til forskning, som regjeringen antagelig ikke ville kunne motsette seg, og dermed ville det gå utover den finanspolitiske balansen, og så videre. Vi hadde jo ikke noe oljefond på den tiden, tvert i mot, det var like før hele bunnen falt ut av oljemarkedet. Jeg har aldri opplevd Willoch så sint noen gang som da, han var helt klar til å gå.

Langslet: Vi hadde på tampen av regjeringstiden en konferanse oppe i Parkveien, hvor en rekke fremtredende representanter for forskningen var til stede, for å snakke med oss om forskningspolitikk. Da var Willoch fremme på ny, og sa: ”Hvor var dere hen da tippeskjellsaken ble behandlet, den ville ha skadet dere mer enn noe annet”. Ingen av dem hadde gått ut. Og Willoch var jo igjen ute, og jeg for så vidt også, da de nå forandret

tuppenøkkelen, så alt skal gå til alt mulig annet enn forskning. Jeg syntes det var et vanvittig utspill, men det er denne ustoppelige Stortingspopulismen. Ikke minst (Trond) Giske er utrettelig i slike aksjoner, når han blir kalt venstreorientert sosialist, så protesterer jeg, og sier at han er venstreorientert populist. Som et motstykke til Carl I. Hagens bevegelse som er høyrepopulistisk.

Levy: Ja, det er ikke tilfeldig at de finner hverandre ofte.

Langslet: Nei.

Myhre: Når det gjelder forskningspolitikk, eller helt allment om forholdet mellom politikere og akademika: Jeg leste med stor interesse det bidraget du sendte, hvor du skriver i festskriftet til Bjarne Waaler. Det er jo litt preget av det, men du er veldig klarttalende som talsmann for grunnforskning, og som talsmann for kvalitet og konsentrasjon og en del sånne ting. Samtidig sier du at dette har vært vanskelig å vinne gehør for blant politikere allment, i Stortinget, som vil ha nytte, kortsiktige resultater, hvordan var det i regjeringen?

Langslet: Forskningsbudsjettet ble jo behandlet som en teig for seg. Og siden jeg var forskningsminister og formann i regjeringens forskningsutvalg, så ble det kanalisert inn dit, og alle departementene med viktige forskningselementer, de møtte jo der, og finansministeren, som "Ein Teil von jener Kraft, Die stets das Böse will, und stets das Gute schafft". Jeg har skrevet litt om det, det var en ambivalent posisjon å ha, for jeg hadde jo samtidig det departementet som hadde størst forskningsbehov på sitt felt, og måtte føre dem frem. Og samtidig skulle jeg være upartisk dommer på fordelingen med en rekke departementer, fra industri, som selvfølgelig hadde de helt store summene, og over til sånt som fiskeriforskning

og landbruksforskning. Så de mistenkte meg vel under tiden for at jeg helst ville mele min syke mor, er det ikke så det heter?

Levy: Det var det Håkon Kyllingmark sa en gang, ja. (Latter)

Langslet: Men mistanken falt jo bort da de så hvor forbilledlig upartisk jeg førte dette spillet, selvfølgelig! Men Rolf (Presthus), som var finansminister, kom alltid med forslag til et mindre forskningsbudsjett enn det flertallet ville ha. Saken var jo ikke ferdig med det, for da gikk den til regjeringen, og dermed til Overutvalget, og så videre, men Willoch hadde større sans for forskning enn Finansdepartementet, så han ledet dette, vil jeg si, i et riktig spor. Det kunne vel vært bevilget mer. Men det hadde jo, som jeg har vist i artikkelen, en klar stigning, og ved siden av dette gjorde vi en rekke strukturelle grep for å få vekk småkongedømmer for dårlig forskning. Og vi gjennomførte den prioriteringen i innsatsområder som Francis Sejersted var medvirkende til, hvor for første gang humanistisk forskning ble ført inn som et hovedsatsningsfelt, ikke sant, vi kalte det tradisjonsformidlende forskning, og det ble det gjennomslag for. Dette var jo grep som ble bestemt på vårt nivå, hadde jeg nær sagt, i regjeringens krets av forskningsopptatte ministre, så det kunne ikke Stortinget gjøre noe særlig med, det var jo ikke mange der som hadde kompetanse til å overprøve sånt i det hele tatt. Så der var det mest pressgrupper på vegne av særinteresser, du har noen særinteresser der. Men vi hadde ansvaret for det overordnede, og som før sagt, jeg syntes vi fikk veldig god støtte av Forskningspolitisk Råd, så det var av de feltene hvor jeg syntes det beveget seg best. Husker du (til Levy) ting du ville tilføye?

Levy: Du har jo et rent talluttrykk for det, fordi at forskningens andel av BNP utviklet seg i de årene fra 1,3 % til 1,7 %. Det er kanskje noen som kjenner igjen tallet 1,7 %, for det er der vi

er i dag, fortsatt. Det var faktisk en betydelig relativ vekst, nå er jo selvfølgelig det absolutte nivået et helt annet i dag.

Myhre: Jeg skal komme tilbake til akkurat det. Du sa på den ene siden at det var vanskelig å overprøve det, for eksempel for Stortingspolitikere, for her er det jo folk som har greie på det som argumenterer for det. Samtidig så antyder du også, det er sikkert riktig, at forskerne selv, eller hele forskersamfunnet, universitetssamfunnet, i alle fall når det gjaldt tippepengene, var veldig trege til å komme på banen. Gjelder det generelt, at de er trege på egne interessers vegne, i motsetning til sikkert mange andre særinteresser, landbruket eller lærerorganisasjoner eller hvem det nå måtte være?

Langslet: Nei, inntrykket var ikke at de var trege på vegne av egne interesser, men det var jo få som så behovet for overordnede prioriteringer. En ting er å komme med klage over at nå må man få bygget Preklinisk institutt i Oslo, men noe annet er å tenke helhet ut fra forskningens situasjon i Norge, og det var jo hovedoppgaven for Forskningspolitisk Råd, hvor det også satt fremtredende forskere fra forskjellige kompetansefelt. Så jeg møtte vel ikke ofte, fra enkeltinstitusjonene ellers, noe særlig engasjement for det. For eksempel at universitetet i Oslo skulle gå i bresjen for å si at nå er det på tide å utvide de og de forskningsfeltene i Tromsø, det ville jo neppe være å vente.

Myhre: Men når du satset på grunnforskning og på kvalitet, og vi snakket om miljøer som var lite produktive. Det er her en mulig konflikt mellom universiteter og høyskoler, for eksempel. Høyskolene bygget seg kolossalt opp på '70-tallet, og det var de som vokste på '80-tallet, mens Universitetet i Oslo faktisk gikk ned i studenttall på '80-tallet. Var det noen konflikter der, eller ble det behandlet som helt atskilte ---

Langslet: Konflikter mellom universiteter og høyskoler?

Myhre: Ja, nå tenker jeg ikke på mellom institusjonene som sådan, men når det gjelder budsjetter og politikk.

Langslet: Ja, hele distriktpresset på Stortinget gikk selvfølgelig i retning av å føre frem distriktshøyskoler og andre høyskoler, og jeg vil si vi utrettet en masse for å få til en sterk utvikling her. Vi syntes de satsningene var meget vel begrunnet. Men det kom jo, det ble jo flere år snevre budsjetter for de største institusjonene. Og der kom det jo dessverre inn, det jeg har tillatt meg å referere til litt humoristisk som Overutvalget, som jo mot slutten av vår regjeringstid var bemannet av fire, det var Willoch og Presthus, som begge syntes at utgiftene allerede var alt for høye, og så var det Bondevik og Jakobsen, som gjerne ville ha utgiftene betydelig opp, men da på sine hjerteområder, eller i de departementer som disse to partiene forvaltet.

Og det som da skjedde hvert år, det var jo at Bondevik med utkrøpen elskverdighet hadde greid å karre til seg langt større bevilgninger til skoleverket, enda der sank elevtallene drastisk, men jeg med mine stakkars universiteter og høyskoler satt jo ikke i Overutvalget, og hadde ingen energisk talsmann der. Så vi fikk alltid veldig snevre rammer, enda studenttallene beveget seg sterkt oppover. Hvert av de to årene sendte jeg Willoch et langt notat og påviste dette, at beløpet i gjennomsnitt til hver elev steg sterkt, mens bevilgninger per student sank. Og han ble like sinna hver gang han så disse konsekvensene, og han mobbet Kjell Magne i regjeringen, men han smilte bare fromt tilbake, for han hadde jo fått sitt, han. Dette kunne ikke reverseres, og sånne anklager etterpå gjorde jo ikke noe fra eller til.

Men vi fikk jo slike senreaksjoner av og til. Det året hvor de strammet mest på kulturbudsjettet så jeg fikk en styrtsjø av kritikk, og jeg hadde kjempet som en rasende for å få betydelig mer, da fikk jeg høre etterpå fra morgenmøtet oppe hos Willoch og Erling Norvik og andre at de var så lei seg for at de ikke hadde gitt meg 25 millioner mer, så hadde man unngått det meste av det spektaklet. Men da var det for sent. Jeg måtte jo stå frem og late som om dette var verdens beste budsjett, skjønt det syntes jeg ikke selv heller, men det forplikter jo kollegiesolidariteten til. Det var litt ugreit av og til. Man syntes ikke man møtte den store forståelse i alle situasjoner.

Myhre: Framførte du eller andre noen ganger det argumentet om at den storstilte høyskoleutbyggingen betydde dekonsentrering av forskningen, eller kunne bety det? Jeg tenker på kvalitet og konsentrasjon i forskningen, at høyskoleutbygging kunne bety det motsatte?

Langslet: Jo da, det gjorde vi nok, uten at jeg kan trekke frem sitatene i farten, men det er jo opplagt, med den internasjonale rekord vi vel har i antall høyskoler, at det er meningsløst å gjøre hver av disse institusjonene til noe som ligner en forskningsinstitusjon. Jeg satt jo også i sin tid i Ottosen-komiteen, eller Videreutdanningskomiteen, hvor vi lanserte modellen Distriktshøyskole, og da var det nettopp med tanke på at dette skulle være alternativer, med mer yrkesinnsiktede studier, uten noen egentlig forskningsdimensjon. Den ideen, den tente jo som ild i tørt gress, så statsråd Kjell Bondevik ville jo ha den frem i Stortinget før vi ennå var ferdig med våre utredninger. Og så begynte man å innføre dette, men dermed utviklet jo også ambisjonene seg, om at disse skulle bli miniuniversiteter, ikke sant, det var så mye finere å være universitet. Og man fikk samme påtrykk når det gjaldt stillingsbetegnelser, alle skulle

være professor. Jeg holdt det som fast linje i vår tid, at den høyeste stilling man fikk ved en distriktshøyskole var stillingen dosent, og det var jo selvfølgelig ikke godt nok, så siden har demningen sprukket. Men det er jo ikke så enkelt, i Frankrike er jo alle professeur, selv om de underviser i barnehagen. Det er ikke noen fast internasjonal terminologi her. Og det Holberg kaller ”den honnette ambisjon” er sterk også i akademiske miljøer.

Myhre: Et siste spørsmål når det gjelder dette: Dette tallet, som sikkert er riktig, jeg har ikke gått etter det, men i den diskusjonen om forskningens andel av både statsbudsjett og bruttonasjonalprodukt i Norge, så blandes de ofte sammen, og når Norge skal vise hvor dårlig Norge ligger an, så bruker en totaltallet, mens hvis en skal vise at Norge tross alt ikke ligger så dårlig an, så bruker en statsbudsjettet, og forskjellen der er den private forskning, ikke sant, næringslivsforskning. Og det er den som er så lav i Norge. Har det vært noen tanker om det, har det vært gjenstand for politikk? Næringslivets lave forskningsinnsats i Norge i forhold til for eksempel i Sverige?

Langslet: Ja, det, det er jo opplagt, det har vært tenkt om dette i tiår, men det var jo, for å snakke kelterspråket, så var jo ikke det vårt bord, det gjaldt mest Næringsdepartementet, som det heter i dag, og Oljedepartementet også. Men du har kanskje mer?

Levy: Nei, men i den forskningsmeldingen som vi arbeidet med, så var jo dette fremhevet som forklarende forskjell. Men tiltak for å motvirke det, det kan vi jo ikke akkurat peke på. Det er jo kommet en del i de siste årene, men det er jo en annen diskusjon. Eller, det vil si: Ser du i forhold til statsbudsjettet, så er det bedre, og det henger jo også sammen med at vi har et bruttonasjonalprodukt som jo er oppblåst i forhold til mange andre land, på grunn av oljeinntektene. Man kan si at reelt sett, så har vi større bevilgninger enn det ren måling inn

mot BNP skulle tilsi, men man kan si at i og med at vi har oljeinntektene, så burde vi kunne bruke mer også, det er en diskusjon som går litt begge veier.

Langslet: Et delelement jeg husker, er avtalene som kom som appendiks til oljeavtaler med utenlandske oljefirmaer, at de skulle satse noe i Norge på forskning, og så videre. Det var noe som bevisst ble fremmet.

Levy: Ja.

Langslet: Jeg kom i nærkontakt med det Ruhrgas gjorde, for eksempel, hvor de også subsidierte en del historieforskning, til og med.

Levy: Du har Ruhrgas, og så har du Trollavtalen. Vi hadde jo en prinsipiell diskusjon om bruk av oljeinntekter, for også på den tiden var det snakk om hvordan man skulle ta oljeinntekter inn i det norske samfunn. Det kan du best ta inn ved at du kjøper tjenester utenfra. Det ble laget en Stortingsmelding, som Syse la fram som industriminister, men der vi var tungt inne i forberedelsene, og laget et program for kjøp av studie- og forskningsplasser i utlandet. Det såkalte Tilretteleggingsprogrammet kom da, som har gitt nokså mange norske studenter plasser ved fremragende utenlandske universiteter, meget kostbare studier.

Langslet: Der kan vi vel også henge på at vi forandret reglene for tildeling av studiemidler gjennom Lånekassen, slik at en rekke studier utenlands, hvor man før ikke fikk noen støtte, de ble støtteberettiget. Så det var et ledd i en bevisst internasjonalisering i perspektivene.

Levy: Vi speilvendte prinsippet, fra å være et prinsipp hvor man fikk støtte dersom det ikke fantes studieplasser i Norge, til et prinsipp hvor man skulle få støtte til å studere i utlandet, tilsvarende støtte som man fikk i Norge, ikke ekstrastipendiering. Så kom ekstrastipendieringen som et mer målrettet tiltak mot bestemte utdanningstyper.

Lange: Men dette er også en politikk som har blitt fulgt opp senere?

Levy: Ja.

Langslet: Ja.

Lange: Her er det en slags omforent innstilling?

Levy: Ja, men det kom på den tiden.

Langslet: Forskningspolitikk var nok det feltet hvor jeg hadde mest internasjonal kontakt, også. For så å si alle land hadde forskningsminister, og vi hadde våre konferanser, både på det store planet og bilateralt. Jeg hadde god kontakt på slutten med Ingvar Carlsson, som jo ble svensk statsminister, men han var da visestatsminister og forskningsansvarlig.

Levy: Han var visestatsminister og leder for den såkalte forskningsberedningen i den svenske regjering, som er tilsvarende forskningsavdelingen i vårt departement, så han hadde et koordineringsansvar som del av sin portefølje. Han hadde for øvrig ikke noe fast departement, og var ren visestatsminister under Palme.

Langslet: Jeg vil hekte på en fotnote, siden dette er et historieprosjekt, at det var jeg som tok opp forslaget om at Sverige og Norge i fellesskap skulle få laget historieverket om unionens historie. Da må jeg innrømme; det skjedde etter tilskyndelse fra Francis. Og min svenske kollega Bengt Göranson syntes at dette var veldig bra, så forberedelser ble satt i gang. Men så kom Hallvard Bakke, hvis politiske hovedlinje jeg ikke behøver minne om, så siden jeg hadde gått inn for dette, gikk han imot det, og dermed ble det henlagt. Men da hans tid var ute ble prosjektet tatt opp igjen. Og nå er det jo like før fullføring. Det syntes jeg var en meget verdig måte å markere unionsjubileet på.

Myhre: Og en god idé å ikke bare å gjøre det til en 1800-talls historie, men fulle 200 år.

Langslet: Ja.

Lange: Mange av disse tingene som vi nå har snakket om var stridsspørsmål med sprengkraft på 1970-tallet. Men mange av dem har siden ikke vært det, og hvis man skal vurdere dette regimeskiftet, og gå tilbake til spørsmålet om brudd og kontinuitet, så kan man vel vurdere det litt forskjellig?

Langslet: Det at de fleste av disse reformene ble stående og ikke ble reversert etterpå, det har vel på sin vis virket harmoniserende, også. Slik at det er ikke så tydelige kontraster lenger, motstanden forsvant. Når det gjaldt mediepolitikk tror jeg man må si den forsvant nesten fullt ut. Når det gjaldt Astrid Gjertsens felt, så forsvant den jo ikke helt, og det har humpet videre med Brustadbu og mye merkelig fra Stortingets side. Men det viktigste var irreversibelt, også der. Det samme gjelder liberalisering på kapitalmarkedet og slikt, som ble omtalt som det

store, og underforstått – uansvarlige – frisleppet. Man gikk ikke tilbake til det mønsteret man hadde før, for det var rett og slett blitt en umulighet.

Levy: Det er to forhold her. Det ene var jo at en del av disse reformene vi har snakket om ble gjennomført på en måte som gjorde at det ikke var mulig å få tannpastaen tilbake på tuben. Det var for så vidt etter en viss gjennomtenkning, at du i en reform skaffer deg en del allierte som gjør at du vil ha nok forsvarere til å stå i mot en reversering. Så kom det jo etterpå, at det ble en alminnelig politisk holdningsendring. Det er jo to faktorer, en reform kan jo lett stoppes av et flertall som er uenig i den, hvis det er mulig å reversere den. Men fra det tidspunkt nærradiokonsesjoner og Lokal-TV-konsesjoner var gitt, så var det jo umulig å reversere, fordi det var blitt for mange allierte. Og så kom jo utviklingen som gjorde at dette ble helt normal politikk. Men det er to faktorer her, som jeg tror er litt viktige. Og det er nok en politisk lærdom for mange, at hvis de vil ha gjennomført en kontroversiell sak, så må de på en måte tippe den over bakketoppen med en gang, sånn at den går i riktig retning uansett.

Langslet: Vi har tenkt på etterpå at vi sikkert kunne ha satt i gang en slags forsøksordning på et litt senere stadium, også med reklame. Det gjorde vi ikke, fordi vi var redde for at det var for betent, og ville ha skaffet oss for mange uvenner i Stortinget. Men om vi hadde gjort det, så hadde de jo ikke kunnet stanse det heller, og da hadde vel saken glidd lettere, tenker jeg.

Levy: Antakelig, men jeg tror vi undervurderte det handlingsrommet vi hadde i en viss fase. En etterpåklokskap.

Langslet: Her kom det jo også inn at de fleste avisene var meget redde for å få reklame inn i etermediene, for da ville de tape inntekter, trodde de. De lot seg ikke overbevise av rapporter

fra andre land, om at det var direktereklamen i postkassene som ble rammet. De var dermed så å si automatisk allierte med reklamemotstanderne, og det var jo ikke helt hyggelig å få hele pressen på nakken.

Levy: Nei, de gjorde noen analyser som viste at det særlig ville gå utover ukebladene. Og da -
--

Langslet: --- Stakk de pipen i sekken. (Latter)

Lange: Kan man dermed si at gjennom omleggingen på disse feltene, så ble den norske særstillingen opphevet, og at Norge kom mer på linje med de landene vi pleier å sammenligne oss med? Er det slik at vi her har en slags tilpasning til en internasjonal hovedstrøm hvor Norge hadde vært mer på siden?

Langslet: Jo, det kan man sikkert si. Men det er jo skjedd så mye annet parallelt, som ikke var noe vi kjempet frem. For eksempel hvordan de såkalte motkulturstrømningene er blitt svekket, og så videre. Så Norge er blitt vesentlig forandret. Det er bare når det gjelder synet på EU at folk ikke forandrer seg, men selv der ser det jo ut til å skje visse svingninger.

Lange: Ja, en av de endringene vi forsøker å trenge inn i er jo endringen i det vi kaller politisk kultur, i politisk samhandling. Og hvis vi skulle gå inn i det som et felt som man reflekterer over, måten politikk blir laget på, blir til på, ble den forandret vesentlig, gjennom den tiden du satt i ansvarlig posisjon?

Langslet: Det er ikke lett å svare, det var jo så kort tidsrom, og jeg kan ikke sammenligne med tiden før eller etter, på regjeringsnivå.

Lange: Jeg tenker vel også på situasjonen i Stortinget, det er jo en lengre periode enn akkurat regjeringstiden vi snakker om. I forhold til den virkelighet du kan observere nå, er det slik at endringen fant sted senere enn dette politiske skiftet, eller skjedde det ---?

Langslet: Det var jo en del folkelige kampanjer og demonstrasjonsbevegelser som brøt inn av og til på uventet vis, ganske særlig Folkebevegelsen mot EEC, men slike folkebevegelser hadde vært der for så vidt også like etter krigen, for eksempel aksjoner mot utdeling av kondomer i Tysklandsbrigaden og siden Foreldreaksjonen mot samnorsk. Stortinget kom under sterkere press utenfra. Miljøvernengasjementet toppet seg jo med Alta-utbyggingen og alle demonstrasjonene da. Utenomparlamentariske krefter er kommet inn, i høyere grad, og de ble vel oppmuntret sterkt av den første EF-avstemningen, som var en nesestyver for hele det politiske establishment. Så da begynte ting virkelig å flyte. Velgergruppene begynte å flyte, og de har fortsatt med å flyte. Den gamle stabiliteten er borte. Og nå har vi jo fått en form for utspillsdemokrati, hvor det er vill konkurranse blant alle de menige Stortingsrepresentanter om å komme med de dumme mulige utspill, sånn at man er sikret oppslag i mediene, og kommer i fjernsynet og blir berømt for en dag. Og så har du denne flommen vi snakket om, av Dokument 8-forslag, en skadelig utvekst på systemet. Jeg synes nok det er mye som har forandret seg til det verre, men det har forandret seg mest etter at jeg gikk ut av det. Og derfor ser jeg det vel også litt surere enn mange andre kanskje ville gjort. Men han (henvisning til Levy) har jo sett dette fra et departement, og har blitt plaget av det.

Myhre: Forandringene er blitt mye voldsommere etter '86, det tror jeg vi sikkert har merket. Vår problemstilling vil jo være om deres røtter er å finne i din tid, eller kanskje endog før det.

Levy: Forandringene på '90-tallet gikk jo i liberalistisk retning i økonomi, i håndtering av statsindustri, og så videre. De var jo inspirert av internasjonale trender og New Public Management-bevegelsen, og den slo jo like tungt inn i Arbeiderpartiet som i Høyre. Det er klart, vi ville aldri fått den endringen i den samlede politikk når det gjelder statsorganer, hvordan staten organiserer sin virksomhet, hvis ikke Arbeiderpartiet hadde kjøpt dette fullt og helt, under Gro Harlem Brundtlands regjering. Med den betydelige pragmatisme som rådet der på '90-tallet. Om det kan sies å være noen forlengelse av det som startet nasjonalt i din tid, Lars Roar, det er det veldig vanskelig å ha noen mening om. Men det var en internasjonal trend, det var jo Reagan og Thatcher, som jo hadde forankringer i tunge akademiske miljøer, både i USA og i Storbritannia.

Langslet: Nei, jeg har prøvd å tenke om det hadde røtter i den tiden jeg var aktiv, det er iallfall mye som opplagt kom etterpå. Jeg vet ikke noe forstandig å svare på det. Men dere vil sikkert kunne skrive interessante avhandlinger om det, når den tid kommer.

Lange: Noe av det du antyder er jo at stabiliteten i partisystemet ble alvorlig rystet i 1972-1973, i forbindelse med folkeavstemningen og valget som kom etterpå og bekreftet dette. I tillegg er det vel vanlig å legge vekt på mediens nye, skal vi si førende, rolle i den politiske prosess.

Langslet: Ja, opplagt.

Lange: Dette behøver jo ikke å være uavhengig av hverandre, det er visse handlingsrom der som åpnet seg ved at partisystemet ble svekket.

Langslet: Mediene er drivkreftene bak tabloidiseringen i politikken, også bak det jeg kaller utspilldemokratiet. Og det er jo blitt verre og verre. Det er lenge siden de seriøse aviser sluttet å referere Stortingsdebatter, det fylte jo spalter i min ungdom. Men det de gir svære oppslag er sladder i kafeen, personmotsetninger og slikt noe. Så der skjer en personfokusering i dette, også. Og det slår nok inn, men etter mine små kontakter med dagens regjering, så har jeg jo følelsen av at systemet tross alt opererer videre, etter innarbeidede mønstre, og ikke lar seg anfekte av alt dette mer enn nødvendig. Men jeg tror de er grundig lei av Stortinget av og til, men det har statsråder kanskje alltid vært. Jeg husker Korvald holdt tale på Stortingets avslutningsfest da han var statsminister det ene året, og da sa han at han alltid hadde gledet seg til Stortinget tok ferie, men aldri gledet seg så sterkt som nå. [Latter]

Lange: Hvordan dette drives frem er jo en del av den politiske kultur, hvordan utformingen blir påvirket nettopp av eksterne innspill. Og det er vel Hernes som har satt ord på dette, om at pressem har en dagsordenfunksjon, hvor mediene er overordnede. Mitt spørsmål er da i hvilken grad du følte en utvikling i den retning gjennom din tid?

Langslet: Jo, det var nok en utvikling, men det var jo ikke kommet så langt som i dag. Men vi ble rett som det var overrasket over helt nye saker som dukket opp, og hvor mediene forlangte øyeblikkelig svar, ikke sant. Det har vel for så vidt vært en del av statsråders virkelighet nokså langt tilbake, men før var mediene høfligere og mer tilbakeholdne. Det er jo blitt verre med alle de nye mediene som presser på med hver sin deadline, det er jo et kor, og svaret skal

komme per omgående, ikke sant, og så har regjeringen fått større apparater etter hvert til å assistere med dette, da. Jeg vet ikke hvordan det nå fungerer i praksis.

Levy: Statsrådene har jo ganske god støtte nå. I din tid hadde du én informasjonssekretær i departementet, i dag er vel informasjonsenheten i vårt departement på syv-åtte personer, på full tid, i tillegg til to statssekretærer og en personlig rådgiver, så det er jo en helt annen backing og mye mer støtte til statsråden fra regjeringsapparatet for øvrig.

Langslet: Og statsministerens kontor spiller vel en større rolle, ville jeg tro.

Levy: Ja, statsministerens kontor har bygget opp fagstaber som dekker departementene, så de har et apparat så de følger med i departementenes arbeid på en annen måte.

Langslet: Behovet i sammenheng med alle disse enkeltsakene som dukker opp, det er jo at man har folk i sin nærhet som kan gi forstandige råd, og også advare mot enkelte måter å svare på.

Bånd 3, side 1.

Lange: Vi snakket litt om dette med dagsordenfunksjonen til mediene: I hvilken grad kan dette forstås som en konsekvens av åpningen for flere ulike tv-stasjoner? Et større mangfold i mediebildet vil jo også føre til at det blir en større konkurranse mellom dem. Var dette noe som også var oppe som en ønsket bivirkning, dette med en større pluralisme i mediebildet?

Langslet: Ja, i den forstand at vi mente, kanskje litt for idealistisk, at da ville det også bli desto flere vinklinger på politikk og samfunnsliv, og på mange fenomener. Den gang gjorde vi også et polemisk poeng av at det innenfor NRK-monopolet var utviklet en serie med private småmonopoler, hvor enkeltpersoner satt på en type stoff som alltid ble tilrettelagt bare ut fra vedkommendes eget perspektiv. For å nevne et eksempel: Vi husker alle at Pål Bang-Hansen hadde alt filmstoff, ikke sant, det forekom jo ikke at andre uttalte seg om det. Å komme ut av småmonopolene så vi vel også som en vinning. Men at det skulle komme slike svermer av nye kanaler og spørre hver for seg om de samme sakene i en statsråds hverdag, det var ikke akkurat det vi lengtet mest etter. Man har vel prøvd å kanalisere dette, ved å lage flere pressekonferanser enn vi hadde i vår tid, hvor mediene kan møte opp samtidig. Men hver dag var det forespørsler fra aviser, nærradioer og andre om utallige saker, ikke sant.

Lange: Ellers tenker man vel ofte på at de som sitter i en medieposisjon fremmer sine saker, og kjører kampanjer gjennom sine programmer, med politiske nedslag.

Langslet: Jada, og vi hadde følelsen av at det ikke minst gjaldt NRK, som var ensidig opptatt av seg selv og kringkastingsmediene, og la til rette debatter, ofte for å få en vinkling som passet det de ønsket å misjonere for.

Pharo: Så dere oppfattet NRK som nokså sterkt politiserende?

Langslet: Sterkt og sterkt, men det var i alle fall effektivt nok på mitt felt. De hadde sine regelmessige debatter også om kulturpolitikk, hvor jeg måtte møte frem, og da var det alltid Åse Kleveland, Reiulf Steen, Mette Newth og Ragnhild Queseth Haarstad på den andre siden, de var faste gjengangere i sånne debatter, og de var jo sterkt i mot alt det jeg stod for, da. En

gang møtte rektor Bjarne Waaler i en TV-debatt om budsjettet og han sa han var godt fornøyd med universitetsbudsjettet denne gang. Han ble aldri invitert mer.

Levy: Jeg tror nok at det bak ønsket om å skaffe et riksdekkende alternativ også lå det at vi ikke så noe spesielt beskyttelsesverdig i det at det bare var én agenda. Litt nostalgisk i forhold til de tider da alle så på det samme programmet. Det må kunne fremholdes som kanskje litt betenkelig, at alle skal se på og la seg prege av det samme. Muligheten er i alle fall til stede for at man får litt ulike dagsordener og litt ulike debatter. Om det har skjedd, det kan vi jo diskutere.

Langslet: Det ble fremholdt som et argument, husker jeg, at det var viktig for det nasjonale fellesskap at alle satt og så de samme underholdningsprogrammer på lørdager og snakket om dem neste dag. Jeg syntes det måtte bli et nokså tynt nasjonalt fellesskap, hvis dette var hovedsaken.

Levy: Rundt-omkring-nostalgi.

Langslet: Ja, ja, men fra første stund merket jeg også i NRK-miljøet at det var flere av de gode medarbeiderne som syntes at det var forlokkende at det skjedde noe nytt og at det kom konkurranse, så det var ikke slik at de sto bastant som ett system.

Levy: Da utviklingen av et mulig TV2 skjedde litt langsommere, husker jeg at noen av våre bekjente i NRK lurte på hvor fort dette kom til å skje, om det skjedde noe snart? De var opptatt av sine egne muligheter, og syntes vel det tok litt lang tid, og de forble vel også i NRK.

Lange: Vi kunne kanskje snakke litt om det daglige arbeid i regjeringen, og den måten et regjeringskollegium arbeider på. Hvis vi begynner med det første først, dette med det daglige arbeid, hvordan var det å komme inn som statsråd i et helt nytt departement, og i en helt ny rolle?

Langslet: Jeg hadde vært tolv år i Stortinget, men selv om jeg syntes jeg visste en god del om hvordan politisk arbeid foregikk også bak kulissene, så ante jeg jo ingenting om hvordan en regjering opererte, og ingen hadde belært meg om det. Vi hadde møte før tiltredelsen med både Førde og Hove, som da var en skygge av en departementsråd. Men jeg kom dit som nyutnevnt og visste i grunnen ikke hvordan jeg skulle gripe det an, det var å kaste seg ut på dypt vann og svømme eller synke. Jeg ville nok anbefale at man kunne hatt en, la oss si en liten brosjyre til internt bruk om hvilke arbeidsmekanismer man måtte regne med i et departement, for eksempel det indre hierarki, hvilke instanser som skulle kontaktes, hvordan man setter opp et regjeringsnotat og så videre. I alminnelighet, i dag, så er det vel departementsrådene som tar seg av det der. Og jeg skjønnte godt at en departementsråd jeg kjenner, forlot embetet før tiden, for han var gått lei av å drive stadig voksenopplæring av nye statsråder som kom til. Men vi fikk altså ingen voksenopplæring, fordi vår meget hyggelige departementsråd i grunnen ikke hadde vært brukt i den funksjonen siden Kjell Bondeviks tid, han hadde vært skjøvet ut og satt på sin lille teig. Og da vi ba ham om å tre inn igjen i en departementsråds vanlige funksjoner, så ba han tynt om å få slippe.

Myhre: Hvem var det?

Langslet: Han het Olav Hove. Du husker det?

Levy: Ja

Lange: For det gjaldt vel da en god del av de statsrådene som kom inn, at de var nye. Det er jo for så vidt et trekk ved et regimeskifte, at de som da kommer inn i posisjon ikke har regjeringserfaring, det var det vel bare to som hadde?

Langslet: Det var Willoch og Stray, og ingen andre. Men jeg tror nok det hensynet var underliggende hos Willoch, da han valgte sine statsråder, at han i alle fall ville ha flest mulig som hadde erfaring fra det politiske system, og som han kjente fra Stortinget. Stray måtte han avgjort ha med som utenriksminister, ikke fordi Willoch var blind for hans mulige svakheter i den stillingen, men fordi det da iallfall ble to som hadde regjeringserfaring fra før. Men sånn som jeg nå tenker på det, så gikk det visst ikke mange dagene før vi hadde lært å svømme under nye de forhold.

Levy: Nei, men jeg husker vi stilte spørsmål de første par dagene, hva gjør vi hvis vi vil ha gjort noe?

Langslet: Der lå allerede første dag noen gule saksmapper til ”Statsråden,” noen merket ”Hast”, andre ”Hast-hast”. Jeg visste ikke hvordan jeg skulle gripe dette an, og hvor mye man trengte å lese og hvor mye man skulle skrive på, og så videre. Jeg kunne jo ikke godt gjøre som jeg leste om Christian Michelsen: Da han fungerte som handelsminister for Jacob Schøning, da hadde jo Schøning beklaget seg over en stor bunke med saksmapper som han ikke hadde fått gått igjennom, og så kom han opp neste dag, og da var bunken vekk. Og så sa han, ”du vil da ikke si meg, Michelsen, at du har greid å lese igjennom alt det der”? Nei, han hadde overhodet ikke lest, ”eg bare signerte eg”, sa han, og sendte det ut, så...

Lange: Men i regjeringskollegiet var det altså slik at dere arbeidet sammen om sakene, i hvilken grad var det sterk arbeidsdeling, utover det rent---

Langslet: Man må vel i hovedsak si det var sterk arbeidsdeling, for vi hadde hver for oss nok med våre felter, og allikevel deltok de fleste statsrådene ivrig i regjeringsdrøftelsene også av kollegenes saker. Men vi hadde jo fellesmøte tre ganger i uken, og det var stadig telefonisk kontakt, og bilaterale eller trilaterale møter mellom statsråder, og vi måtte ha kontakt i saksforberedelsene med Finans, og i lovsaker med Justis, og så videre. Det var et fungerende kontaktnett hele tiden, og jeg vil nok si at kollegialiteten var like sterk i den første som i den andre puljen. Vi opplevde konflikter og det kunne bli litt opphetede debatter, og det var elementer av rollespill. For eksempel var det jo opplagt at oljeminister og miljøvernminister var gitte antagonister, og så ble Frogn Sellæg og Hveding plutselig byttet ut samtidig, og vi fikk inn nye, Rakel Surlien som miljøvernminister fra Senterpartiet og Kåre Kristiansen fra KrF som oljeminister, men fra første dag var det som om de hadde gått inn i de samme gamle rollene med de samme replikkene, helt automatisk som i et Ibsen-drama, det var akkurat den samme kjeglingen som vi hadde hørt fra forgjengerne. De var nok blitt briefet, som det heter, av sine folk, og rollespillet forandret seg ikke. Men tonen var god, og jeg merket ikke noe av at noen ikke tålte noen av kollegene. Sånt tror jeg ikke var der, og vi hadde jo omfattende sosial kontakt også, som var utpreget hyggelig.

Lange: Når det gjaldt politiske initiativer, så ble de altså generert fra partiprogrammer og fra tidligere ting, og ikke i regjeringen?

Langslet: Nei, det er et altfor enkelt skjema. Når det gjaldt kringkastingspolitikk, det var vel en nokså unik sak, så hadde vi jo en grundig komitéutredning som hadde hatt partibehandling. Jeg hadde vært formann i komiteen, så det var jo en grei sak å føre dette videre. Men i en lang rekke saker, så hadde vi vel ikke egentlig noen stor støtte i partiprogrammene. Det var generelle retningslinjer som stod der, men det dukket jo stadig opp problemer som vi selv måtte ta stilling til med egen tenkning. Så jeg ville nok si at det meste av nye initiativer ble generert i vårt miljø, med rådgivere som støtte, ikke ved at vi satt og bladde i et partiprogram.

Pharo: Et saksfelt som vi ikke har vært borte i: Når det gjelder bistandspolitikken, var det noe som Kristelig Folkeparti i stor grad fikk lov til å styre med for seg selv?

Langslet: På slutten?

Pharo: Ja, i den andre regjeringen.

Levy: Ja, bistandsminister ble jo etablert etter regjeringsomdannelsen i '83.

Langslet: Jeg kan ikke huske noen konfliktbetonte saker derfra, bortsett fra dem som kom inn i den ordinære budsjettbehandling, hvor det selvfølgelig var viktig for Kristelig Folkeparti å få opp bevilgningsnivået.

Pharo: Og det var for så vidt en grei konsesjon å gi fra Høyre?

Levy: Det kom i Underutvalget.

Langslet: Det kom i overutvalget, der ble de enige om det til syvende og sist.

Pharo: Det er én rabaldersak, det er hele spørsmålet om Tanzania og kondisjonalitet. Hvor vel Willoch i realiteten måtte tyrannisere Brusletten til å true med å gjennomføre sanksjoner hvis de ikke fulgte opp kondisjonalitetskravene.

Langslet: Det har ikke jeg kjennskap til. Men vi hadde jo vår egen lille revurdering av u-hjelp, det siste som skjedde før regjeringsdannelsen ble aktuell var jo at jeg var kommet i utenrikskomiteen. Komiteen var på reise til Mozambique, Zimbabwe og Zambia, Willoch og jeg fra Høyre. I Mozambique, der hadde jo Høyre hatt sterke reservasjoner mot å yte u-hjelp, fordi det var et ekstremt kommunistisk regime, mente vi. Men vi ble begge så overbevist av den nøkterne måten de presenterte sine problemer på, at vi snakket sammen allerede der nede, og ble enige om at vi skulle anbefale Høyre å gå bort fra det standpunktet, så det ble ikke ført videre. Derimot må jeg si at jeg ble nokså skuffet over møtet med Zambia, som alle oppfattet som den minst problematiske av disse statene. For jeg hadde følelsen av en nonchalanse som ble skjult under en fasade hvor Kenneth Kaunda danset og sang, vi traff ikke ham, men det virket som et rotete land. Langt mer enn jeg hadde trodd. Så var vi jo forhåpningsfulle da vi møtte Robert Mugabe, da, han har utviklet seg i en helt annen retning enn vi trodde.

Pharo: Delte Høyre den veldige beundringen for Nyerere som resten av det politiske miljøet i Norge hadde?

Langslet: Vi var nok betydelig mer reservert. Men jeg tror ikke noen sa noe negativt om ham personlig, og jeg erfarte jo selv der nede at, selv om det utvilsomt var mye korrupsjon, så var neppe han personlig innfanget i det. Så det var en lederfigur de fleste så opp til. Men det var

jo mye u-hjelpsromantikk i den fasen der da. Stimulert også av norsk misjonsvirksomhet og begeistring for Afrika og så videre. Jeg ble deprimert over møtet med Tanzania, der de fleste hjulene stod stille. Jeg fikk et betydelig bedre inntrykk av Kenya. Men de radikale så ned på Kenya fordi landet var smittet av kapitalismen. U-land skulle være sosialistiske!

Pharo: Det Nyerere stod for var jo da på et vis det stikk motsatte av det regjeringen gjorde hjemme.

Langslet: Ja, men man kan jo ikke regne med at resten av verden danser etter vår pipe.

Pharo: Nei, jeg ville ikke ha gått så langt, men jeg mener den påfallende beundringen for Tanzania, på tross av at det var en helt åpenbar ettpartistat, og ikke måte på selsom økonomisk politikk...

Langslet: Det er sært når man tenker på det. Det er jo det. Jeg var ikke i utenrikskomiteen da dette ble diskutert i Stortinget, men husker at Høyre uttrykte stor skepsis. Men forholdene i Afrika har jo vært svært spesielle så lenge jeg kan huske. Så jeg er blitt mer og mer deprimert over å se på utviklingen i den verdensdelen.

Pharo: Når det gjelder Arbeiderpartiet, der er det jo et nokså sterkt nordisk samarbeid mellom partiene. I hvor stor grad er det tilsvarende kontakter mellom de borgerlige partier, eller de konservative, først og fremst.

Langslet: Ja, der kan vel du (til Levy) supplere som hadde mer kontakt med hele Stortingsgruppen. Det var jo i høy grad kontakter. Jeg var aldri med i Nordisk Råd, unntagen

da jeg måtte møte som statsråd. Der utviklet det seg jo visse kontakter, men det er jo underlig ordnet i Nordisk Råd, der er alle topplederne de første par dagene og tenker bare på sin opptreden og sine fellesmøter, og paraderer i mediene, men så reiser de hjem, og så er salen fylt med backbenchere, som har all verdens merkelige saksaker man må svare for. Da var ikke noen særlig betydelige politikere tilbake i det hele tatt. Det var mitt inntrykk. Men det var jo mange møter initiert på partiplan. Jeg hadde vel selv av ulike grunner mest kontakt med danske konservative, som jeg hadde hatt fra tidligere tid, og Per Stig Møller, som nå er utenriksminister, var min gode venn fra studietiden. Mitt utenlandsforum i Stortingstiden var Europarådet, der debattene lå på et langt høyere plan enn i Nordisk Råd, og der hadde vi mange kontakter med våre nordiske kolleger.

I Sverige hadde vi også forskjellige møter, og mediepolitikk spilte jo etter hvert en rolle i disse kontaktene. I regjeringstiden kom også de nordiske ministermøtene inn, vi hadde regelmessige møter, og da var også statssekretærene med, så Jan hadde mye med det å gjøre. Det ble en god krets. Men vi hadde jo ofte dagsordensaker som i et middels norsk herredsstyre, det var jo ikke så veldig rasjonelt at en serie opptatte ministre skulle sitte og drøfte disse sakene. Men så var det store spørsmål innimellom. Og vi hadde dette komplekset, selvfølgelig, om nordisk fjernsynssatellitt, det brast fullstendig sammen i vår tid. Etter at forskjellige land hadde trukket seg ut, men på en måte hvor det gjaldt etter vanlig politisk oppskrift å få andre til å sitte igjen med svarteper. Det var bare Norge som relativt helhjertet gikk inn for satellittprosjektet i de forskjellige faser. Anker Jørgensen trakk seg først ut, og svenskene trakk seg også, bortsett fra at de gjerne ville ha andre til å støtte opp om et svensk satellittprosjekt. Men alt falt jo sammen, dessverre, vil jeg si, for det som ville ha vært det eneste rasjonelle opplegg, det var at vi hadde sikret oss en avtalt ordning for at samtlige skandinaviske hovedkanaler for fjernsyn skulle tas inn parallelt i alle skandinaviske land.

Finland og Island ville ha vært et særproblem på grunn av språket, men for nordisk fellesskapsfølelse ville en slik utveksling ha vært meget viktig. I stedet ble arbeidet konsentrert om vidløftige planer for å sammensette nordiske programmer på en Nordsat, som det viste seg til syvende og sist at ingen var noe særlig interessert i. Et utvekslingsprogram som det jeg nevnte, kunne ha vært gjennomført med noen tekniske håndgrep, men det falt dessverre ut av bildet. Vi får inn svensk tv, men må betale i dyre dommer for å få inn dansk, og det synes jeg er en av de bedrøveligste sider ved Norges nordiske kulturkontakt.

Levy: For å supplere litt på partimessig kontakt: Det har hele tiden vært en betydelig kontakt mellom partiledere og partiorganisasjonene i de nordiske landene, det var mye direkte kontakt inn mot Danmark, Sverige, Finland og Island, og personlige bekjenskaper. Mange av bekjenskapene gikk jo tilbake til de konservative ungdomsorganisasjonene, så du kan si at de kjente hverandre ganske godt. I tillegg var det jo også, og er fortsatt, et konservativt europeisk samarbeid sammen med kristelig-demokratiske partier, og det tror jeg faktisk ble etablert tidlig på '80-tallet, gjennom European Democratic Union (EDU), som nå vel er sammenfallende med European Peoples Party i EU. Så det var betydelig personlig kontakt og forholdsvis hyppig kontakt, også utenom Nordisk Råd og Nordisk Ministerråd.

Langslet: Ja, det var partilederne.

Levy: Det var partilederne, men de var jo ofte sammenfallende med de mest fremtredende i Stortinget og på regjeringsnivå.

Langslet: Når det gjaldt utadvendt virksomhet fikk jeg som en særforpliktelse i statsrådtiden å ha mange kontakter til Frankrike, siden jeg sånn nogenlunde kunne fransk. Så jeg var der ved

flere anledninger og holdt også foredrag, og traff franske ministerkolleger. For det var en bevisst satsning fra regjeringen på flere områder, at man burde styrke kontaktene til Frankrike.

Lange: Hva var tanken bak det med særlig fransk kontakt?

Langslet: Det var vel bl.a. at man i etterkrigstiden ensidig hadde utbygget kontaktflatene mot det angloamerikanske, og Tyskland var selvfølgelig også viktig, men der var det jo allerede et ganske omfattende kontaktnett i forskjellige fag, da. Fransk var det som lå mest utenfor, og det gjaldt å ha øynene åpne i forskjellige himmelretninger, styrke kulturelle kontaktlinjer som hadde vært forsømt.

Pharo: Så det var for så vidt en økende interesse fra din regjeringstid i forhold til de foregående?

Langslet: Ja, jeg tror det. Jeg tror det. Og jeg bidro vel en del til det selv, ved at jeg var åpen for forskjellige invitter som kom om å dra dit ned til møter og konferanser, og jeg var også med da de satte i gang det norske instituttet ved universitetet i Caen.

Levy: Som jo eksisterer fortsatt.

Langslet: Ja, jeg åpnet det offisielt. Og det ble tatt en rekke initiativer etter hånden, også Terje Osmundsen, som var ved statsministerens kontor, var jo sterkt interessert i det, og bidro sitt. Jeg vil nok si at den offisielle kontaktflaten til Frankrike vokste en god del i de årene.

Levy: Og så er det vel også slik at for å utvikle kontakt til Frankrike er du i større grad avhengig av å ha en politisk kontakt, etablere avtaler og så videre. De er i større grad avhengig av sentral støtte. I Storbritannia og USA, dere vet jo selv hvordan kontakten går der, mens i Frankrike er det en stor fordel å kunne vise til en sentral kulturavtale, eller en forskningsavtale, eller lignende. Så vi har jo et avtalemessig samarbeid om utdanning, både på videregående og på høyere nivå med Frankrike, og på forskningssamarbeid.

Langslet: Det hørte selvfølgelig med til opplevelsene at noen av disse høye kontakter som jeg fikk, siden kom i søkelyset for korrupsjon og mye annet, da., bl.a. utenriksminister Dumas. Det gjaldt jo i enda høyere grad Italia. Jeg traff en del italienske politikere, men de havnet ute på sidelinjen, mistenkt for kriminalitet. Statsminister Craxi, som jeg traff, måtte henleve slutten av sitt liv i Marokko, fordi han ville blitt arrestert straks om han var kommet hjem. Han var statsminister da jeg var i Venezia en gang på et stort møte som han ledet. Andreotti satt jeg ved siden av ved en stor europeisk vitenskapskonferanse i Hannover. Og så var det en minister som het Scotti, som jeg syntes var et interessant forbilde. Han var en slags kulturminister, og jeg så et par uker etter i avisen at han hadde måttet gå av, for det ble avslørt at han hadde finansiert en luksusleilighet i Roma for sin elskerinne med departementets midler. Så det varte trekvart år før han kom inn igjen i en italiensk regjering. Det viste jo at også vi norske statsråder ville hatt sjanser som vi aldri alvorlig overveiet å bruke. Hvis vi bare hadde hatt mer fantasi...[latter].

Men vi følte oss jo mindre vel beskyttet enn våre øst-europeiske kollegaer, som jeg også traff flere av, for de var jo sikret å sitte på livstid, trodde de, men så gikk det jo ikke mange årene, så ramlet de av pinnen alle sammen. Så livet er ikke lett, og det er alltid vanskelig å spå, især om fremtiden.

Pharo: Det var jo relativt nære kontakter mellom Norge og Polen en periode på '50- og '60-tallet, eksisterte de fremdeles på '80-tallet?

Langslet: Ikke sånn at det ga seg utslag på mitt felt. Men jeg husker jo godt Halvard Langes kontakter med den polske utenriksminister, som jeg til og med hilste på, Rapacki. Nei, vi, det var vel ikke noe østeuropeisk land vi hadde spesialkontakter med. Jeg var på offisielt besøk i Sovjetunionen, til og med, jeg var vel den eneste av vår regjering som var der på offisielt besøk.

Levy: Øst-Tyskland hadde vi jo selvfølgelig en del kontakt med på den tiden.

Langslet: Ja, og Tsjekkoslovakia, og Bulgaria, og så videre. Men det var pliktøvelser, hadde jeg nært sagt, som ikke hadde noe særlig politisk innhold. Da jeg skulle reise til Russland, så kom det en henvendelse til Willoch om jeg ikke burde treffe høytstående ledere i Kreml. Men det avviste Willoch kontant, og det var jeg enig med ham i, for heller ikke jeg ønsket å opptre som privatpraktiserende utenriksminister, slik Jens Evensen, Førde og Reiulf Steen drev med i stakkars Knut Frydenlunds tid. Men jeg traff jo den sovjetiske kulturminister, Demitsjev, og visste tilstrekkelig om ham, så jeg ble ikke overrasket over at han snakket vagt om kulturpolitikk i ti minutter og så snakket han om rustningskappløpet og faren fra Amerika og slikt i to timer, under vårt møte i Kreml. Jeg var briefet i dette her, og måtte svare igjen så godt jeg kunne, da. Men noen særlig betydning i forholdet mellom øst og vest tror jeg ikke mitt besøk fikk.

Levy: Nei, men det ga jo for så vidt et interessant innblikk i en del relasjoner der. Og det er klart, du besøkte jo patriarken i Moskva, som senere har blitt overhodet for den russiske kirke. Og i de samtalene stod han for en ren plapring av hva han var blitt fortalt. Men det mer interessante var jo det som skjedde i Armenia.

Langslet: Ja, hvor vi møtte Katolikos, som er overhodet for den gamle armenske kirken. Da vi trådte inn der, i hans palass, da merket vi jo at de kommunistiske ministerne som var vårt vertskap og følge, de ble straks redusert til skolegutter, så da skjønnte vi hvem som var den egentlige autoritet i Armenia.

Levy: Ja, han insisterte jo for eksempel på å hele tiden snakke armensk, slik at det måtte oversettes, både til oss og til de som var med oss fra Moskva. Det var jo et meget klart signal. Det var ingen som skulle bestemme. Han hadde jo direkte kontakter ut av Armenia, til omverdenen.

Lange: Hvis du skulle oppsummere den betydning denne nye regjeringen til Willoch og det nye regimets overtagelse hadde, hva vil du legge mest vekt på, ved siden mediesituasjonen, altså på allmennpolitisk grunnlag. Hvilke konsekvenser synes du er de viktigste?

Langslet: Jeg merket at mange som hadde vært borte fra Norge noen år og kom tilbake, fikk sterke inntrykk av at Norge var blitt annerledes, og det er jo ikke så ofte Norge blir annerledes, selv om vi sies å være annerledeslandet. Det var vel især disse enkeltsakene som vi førte frem i liberaliserende retning, og det var flere enn vi har nevnt, men de ble nok også tolket som signaler om at ting var kommet i bevegelse, og at det var blitt større vilje til å sette spørsmålstegn ved det velsignelsesrike i at staten griper inn på flest mulig områder og har den

milde hånd over det meste. Allerede en sterk stemning av at folk ville rå mer for sitt eget liv enn de hadde gjort, uten at dette skulle svekke det sosiale hjelpesystem, for det var konsensus om det også da. Så det skjedde ikke et brudd, snarere en overgang, men uten at det slo ut i ekstreme opplegg for privatisering og firkantet liberalisme på flest mulig felter. Vi var også av egen overbevisning forsiktig med å gå for langt i den retning. Jeg synes våre partifeller har gått betydelig lenger siden.

Lange: Kanskje vi da skal si takk for samtalen, og la det være sluttordet?

Langslet: Ja, men det er mulig at statssekretæren har noen vektige sluttord å anføre, hvordan ville du beskrive overgangen?

Levy: Nei, jeg tror at du har rett, det skjedde noe i løpet av den tiden. Norge ble åpnere for impulser utenfra. Det ble på en måte lov å ta i mot andre typer impulser, og jeg vil si at den generelle holdning ble litt mer, ja, mangfoldig enn det hadde vært, tror jeg er riktig å si. Og så hadde vi jo en del eksesser som ikke kan tilskrives direkte til dette, som for eksempel den såkalte jappetiden. Jeg tror det er gjort en helt urimelig kobling mellom jappetiden og tiltak som ble gjennomført. Jappetiden var et internasjonalt fenomen, det kom jo fra Amerika. Young Aspiring Professionals. Men generelt sett så var det en følelse av at det var lov å være litt mer mangfoldig og også litt unorsk, i den gamle tradisjonelle betydning. Og jeg tror det er det de som kom fra utlandet observerte, folk følte seg noe friere.

Langslet: Koblingen av japper til Willoch er i alle fall fullstendig meningsløs. Han må være noe av det mest asketiske man har hatt i statsministerstolen.

Levy: Det er intet som forarger ham så meget som når han blir gitt skylden for jappetiden.

Langslet: Hans anfall mot grådighetskulturen siden er jo et tegn i samme retning.

Myhre: En kommentar: Når du snakker om grunnlaget både for din politikk og for ditt samfunnssyn i det hele tatt, så skriver du jo veldig sterkt at mennesket er et samfunnsvesen, som et utgangspunkt, i det man kan kalle en ”ti år før-kommentar” til Margaret Thatchers motsatte oppfatning, noe som ikke er noen myte, men som hun faktisk har sagt og ment. Jeg lurte på om du opplever at det, på 80-tallet eller utover, kom noe i konflikt med visse sider av individualiseringen. For eksempel ved at folk blir sett mer på som kunder eller forbrukere, enn som samfunnsvesener.

Langslet: Jeg synes det er enklere å se slike konflikter i dag enn den gang, og Thatcher har jeg aldri oppfattet som ekte konservativ, hun var av legning en høyre-radikaler. Nei, jeg har gjennom hele mitt bevisste liv vært sterkt imot en kantet og dogmatisk liberalisme, men samtidig betonet at den tradisjonen Høyre bygget på var en utpreget liberal tradisjon. Jeg synes det er en veldig viktig distinksjon. Den liberale tradisjon som vi har især fra engelsk konservatisme. Som altså ikke omfavner til et økonomisk system der markedet og laissez-faire får dominere

Myhre: Quentin Skinner har jo skrevet en bok som heter *Liberty before Liberalism*

Langslet: Ja, den kjenner jeg dessverre ikke. Men det lyder ekte.

Pharo: Dette poenget med mangfoldet minner for så vidt litt om det Einar Førde sa.

Langslet: Jaha?

Pharo: Han tok opp det, det var jo langt på vei hans oppfatning av det viktige som skjer på 80-tallet, fra en litt annen vinkel, et annet standpunkt, men han var veldig opptatt av mangfoldet som var kommet. At det var viktige endringer.

Langslet: Han har nok rett i det. Og det på mange områder som ikke var særlig influert av det politiske spill. Det er hele samfunnsatmosfæren som har utviklet seg mot større mangfold.

Lange: Ja, det var jo et skifte som gikk sammen med en endring i samfunnsatmosfæren...

Langslet: Det gjorde det.

Lange: Hvor denne politiske gjerningen du var med på i Norge har spilt en stimulerende rolle.

Langslet: Ja det, det tar jeg gjerne med meg og til meg. Det var nok den mest interessante og spennende oppgave jeg har hatt i mitt liv. Men meget slitsom, jeg tror ikke jeg hadde hatt energi til å fortsette særlig mye lenger. Så er det desto finere å kunne tenke på at vi fikk gjort noe som satte varige spor.